# KERESZTÉNY MAGVETŐ.

*XXXVI. évf.* *1901. Julius—Augustus* *4-ik füzet.*

## Az áldozat a vallás központja és melegágya.*

### A kereszt vallása.

„Ha valaki akar engemet követni, tagadja meg magát és minden napon vegye fel az ő keresztjét és kövessen engemet. Mert valaki akarja az ő életét megtartani, elveszti azt, valaki pedig elveszti az ő életét én érettem, az megtartja azt. Mert mit használ valakinek, ha mind e világot megnyeri is, ő magát pedig elveszti és magában kárt vall?" Luk. IX. 23—25.

A modern vallásos ember, ha csak egy parányi szabad és türelmes szellem lelkesíti, nagy megelégedést talál abban a tudatban, hogy a vallások számtalan különféleségük mellett is egyek a vallási és erkölcsi alapvető nagy igazságokban. Hagyjuk a tudatlan vagy felekezeties embereknek azt a szomorú örömet, hogy azzal a gondolattal tetszelegjenek maguknak, hogy csak ők bírják a maguk kis csoportjában az igazságot, rajtuk kivül az egész világ el van merülve a tévelygésben; hagyjuk ezeknek azt a képzelődést, hogy Isten szelleme az ők kápolnáikba szorult s egyebütt mindenütt a sötétség hatalma uralkodik. Nyissátok meg lelketeket az előtt, a mit a vallások története beszél, és hadd fogadja az be kegyes elismeréssel az egyetemes kijelentésnek a világon keresztűl rezgő viszhangját. Avagy talán kisebbiteni fogjuk-e azzal vallásunkat, ha a kereszténységet s főleg a mi különleges felfogásunkat a kereszténységről nem tekintjük többé mint határozott ellentétét minden más vallásnak és minden más keresztény felfogásnak oly módon, hogy azon kivül nincs semmi jó. Ellenkezőleg, nem fogtok-e igazi vallásos épületet találni, midőn azt látjátok, hogy a Krisztus vallása az emberiség minden korábbi vallásos nyilvánulásának a koronája és az az isteni mag, a melyből folytonos haladásban és gondviselésszerű szerves fej-

* Jean Reville „Paroles d'un libre Croyant" czímű Párisban 1898-ban megjelent beszédeiből. L. Ker. Magv. XXXV. évf. 1-ső füz. F. J.

lődésben mindig tisztultabb formák származnak, de a melyek a vallási és erkölcsi gondolkozás és élet ugyanazon forrásához tartoznak a keresztény társadalomban?

Nincs keresztényiesebb tanítás, a mely teljesebben magában foglalná a kereszténység lényegét, mint azok a szép és mély jelentőségű szavak, a melyeket ma elmélkedésünk tárgyává tűztem ki: „*Ha valaki akar engemet követni, tagadja meg magát és minden napon vegye fel az ő keresztjét és kövessen engemet*". A kereszténység a kereszt vallása. De abból, hogy az evangelium a legteljesebb kifejezése annak a vallási nagy igazságnak, a melynek a kereszt a jelképe, az következik-e, hogy azt az igazságot nem ismerte és még most sem ismeri teljesen az emberek nagy többsége, a kik nem voltak vagy még nem keresztények! És abból, hogy a kereszt a kereszténységnek kiváltképpen való jelképe, az következik-e, hogy mindazok a cselekedetek és tanok, a melyek annak aegise alatt követtettek el és formálódtak, annyira elválhatlanul hozzátartoznak-e a keresztény ügyhöz, hogy ezen cselekedetek és tanok megszűnésével a kereszt is elveszti hatalmát?

Óvakodjunk attól, hogy a keresztet a mi szenvedélyeink színvonalára sülyesszük és a mi theologiánk és egyházunk javára monopolizáljuk. Legyen görög, vagy római, álljon a Golgothán, tüzessék ki győzelmesen székesegyházaink tornyára, vagy függesztessék fel a legszerényebb papi házra, a kereszt mindig csak egy jelkép, jelképe annak a fönséges igazságnak, a melynek a názárethi Jézus volt kiváltképpen való prófétája, a melyet ő vértanuságában megszemélyesített, de a mely régibb, mint ő s független mindazoktól a különleges formáktól, a melyekre az egyházak azt kiterjeszteni jogot formáltak magoknak; mivel a kereszt Istentől van, mivel örökké való, mivel az emberiség azt hordozta, mielőtt Jézus nyilvánvalóvá tette, mivel az egyike az isteni gondviselés által megalapított erkölcsi rend alapvető törvényeinek, az áldozat törvénye, a mely elválhatatlan feltétele az erkölcsi életnek, a valódi kegyességnek és az állandó jóllétnek.

A Krisztus minden bizonnyal hasonlíthatatlan erővel tanusította és bizonyította be az áldozat szentségét. De azt hiszitek-e, hogy az áldozat kötelezettsége ismeretlen volt az emberiség előtt a mi korszakunk előtt? Nem hallottatok-e ti soha beszélni áldozatokról, a melyeket a legbarbárabb népektől kezdve a legmiveltebbekig mindenik meghozott a maga isteneinek? Nem tudjátok-e, hogy mi

módon lemondottak gyakran drága javaikról és mily nehéz terheket vettek magukra, hogy azok hatalmának tiszteletet tegyenek, hogy bocsánatukat vagy pártfogásukat megnyerjék? Kétségen kivül gyarló és gyermekes felfogás volt azt hinni, hogy az isteneknek kedvében járnak azzal, ha azoknak barmokkal, gyümölcscsel, virágokkal vagy itallal áldoznak és a zsidó prófétàk legnagyobbjai szintúgy, mint a legjelesebb görög bölcsek, Jézus előtt már több századdal azt tanították, hogy az istenség által kivánt hódolat nem a drága füst vagy égő áldozatokban, hanem a tiszta szív hódolatában áll, a mely a gonosznak ellentáll, hogy magát az isteni akarathoz alkalmazza. A nép tömege nem volt képes ezeket a prófétai tanításokat követni. Azok folytatták az ők anyagi áldozataikat és a Krisztus egész tekintélyére szükség volt, hogy azok hosszú idő mulva eltünjenek. Annyira megvoltak győződve arról, hogy ezek nélkül az áldozatok nélkül nem lehet igazi kegyesség, hogy a mikor az első keresztények megtagadták azokban a részvételt és méltatlankodva fordultak el a pogány ünnepektől, istentelenséggel és kegyességnélküliséggel vádolták őket. Valójában miről volt szó? Az anyagi áldozatok helyébe szellemi áldozatot tenni. A kereszténység a pogány templomok vagy a jeruzsálemi templom áldozatait kiküszöbölvén, tulajdonképpen az áldozat szellemét nem törölték el, hanem azt megtisztitották, annak nagyobb becset és nagyobb erkölcsi jelentőséget adtak. Ezen látszólagos ellentét megett a léleknek az Istenhez emelkedésében egy szabályszerű fejlődése nyilvánult.

Több századdal később, a mikor a protestáns egyház megalapítói a papi despotismus ellen föllázadtak s megtámadták az elfajult római egyház materialismusát, szertartási rendszerét, erkölcstelenségét, hogy a Krisztus és az apostolok tanításaihoz visszatérjenek, elnyomták a misét, a szent sacramentumok tiszteletét és nagyobbára a feszületet is. A hagyományos egyházhoz hüen ragaszkodó népek e miatt méltatlankodva kiáltottak fel, hogy a protestánsok megtámadták a mi a vallásban a legszentebb; ellene mondottak a Krisztus oltári áldozatának, kiüzték Istent templomaikból, bezárták a klastromokat, a lemondás és Krisztusban való élet megszentelt menhelyeit, sőt magát a szent keresztet is lábbal taposták! Ime, mit csináltak a kereszténységből!

Tudjuk, mit kell gondolnunk ezekről a vádakról. Eltávolítván az oltároktól a mise-mondó papokat, kitevén a feszületet a templomokból, a reformátorok ezzel egyáltalán nem arra törekedtek,

hogy a hiveket eltávolitsák Krisztustól, sem hogy lelkökben kioltsák az áldozat szellemét; hanem megtisztitották a keresztény egyházat teljesen a pogány eredetü gyakorlatoktól. A hiveket visszavezették a papoktól a Krisztushoz és saját lelkiismeretükhez. Elvonták a lelkeket az egyházi ceremonialismus ragyogó és csalóka áldozataitól, hogy az üdvre egyedül fontos áldozatra fordítsák, Jézusnak a golgothai kereszten tett áldozatára és az embereknek azt tanították, hogy ezen üdvben való részesülésre nem elég csak az oltári örökös áldozat szemlélőjének lenni, hanem egyesülni kell Krisztussal a hit által, meg kell halni vele a bünnek, hogy vele újjá szülessünk az örök életre. Távol attól, hogy az áldozatot elfojtsák és a keresztet megtagadják, visszaadták azoknak valódi erkölcsi jelentőségüket, megtisztitották a téves felfogástól, a fából vagy kőből való kereszteket összetörték és szivökbe vésték a lemondás élő keresztjét, hogy magunkat ezzel teljesen Istennek szenteljük.

De a reformátorok a keresztényeket a pápától és a koncziliumoktól a bibliához visszavezetvén — senki sem vitathatja — a Szt.-Pál Krisztusától, azaz egy theologiai Krisztustól lelkesítettek inkább, mint az eredeti evangeliumok Krisztusától. A kereszténységről való egész felfogásukon uralkodóvá lett Krisztusnak a keresztfán való engesztelő áldozata és a keresztény életről való eszméjök ebben öszpontosult: az ember tagadja meg magát és üdveért támaszkodjék a Krisztushoz. A Krisztus keresztje rájok nézve egy jelentőségű lett, egy a Krisztusról alkotott bizonyos theologiával és ha az ember ezt a theologiát visszautasitja, szerintök ez annyi, mintha magát a keresztet tagadná. Én nem akarom e helyen vitatni ezt az elméletet s mindenek felett nem akarnék senkit sérteni; de tény, a melyet mindenkinek el kell ismerni, hogy ma minden keresztény országban elég nagy számban vannak keresztények, a kik visszautasítják ezt a theologiát, de a kik azért nem kevésbbé keresztények, mivel erkölcsi életök fő ihletét Krisztus evangeliumából nyerik. Azért, mert visszautasitnak egy theologiát, a melyet sem ismereteiknél, sem józan eszüknél, sem lelkiismeretüknél fogva nem fogadhatnak el, a Krisztus keresztjét tagadják-e meg? Nem gondoljuk. Minden tisztelettel a mi testvéreink iránt, a kik nem osztják a mi meggyőződésünket, bizonyosok vagyunk a felől, hogy kivetkeztetvén a keresztény keresztet egy theologiából, a melynek Jézus a tárgya és visszaadván annak eredeti jelentőségét, mint az áldozat szelleme jelképének, a melyet a Jézus Krisztus megszentelt és mutatott fel, ezek a modern keresztények nem semmisítik meg az

evangelium szentségét, hanem megtisztitják az emberi és időleges speculatiótól az örökkévaló erkölcsi igazságot, a mely minden keresztény theologiának az alapja és a mely mint fénysugár ragyog a keresztről való mult és jelen minden felfogásán: az áldozat hatalmát, mint az erkölcsi élet melegágyát és mint a kegyesség emeltyűjét.

Az evangeliumnak a fönséget, a hasonlíthatlan szépséget nem az adja meg, a mi ellenmondásban áll a szív és lelkiismeret legnemesebb vágyakozásaival, vagy a mi megtagadja az embertől elméjének legerősebb törekvéseit. A mi az evangeliumot kiválóan kijelentéssé tette, a mi arra valódi isteni bélyeget nyom, az abból áll, hogy megszenteli, hogy a lélek minden nemes érzelmeit és vágyakozását, minden nagy föllendülését a legmagasabb fokra emeli, hogy szép összhangba hozza az Isten s minden teremtményei iránti szeretetet, mindezeket a szent kötelességeket, a melyeket az égi Atya az ember lelkiismeretébe vésett és ezen a kis földtekén rövid időre terjedő gyarló létünkre a maga fensőbb és isteni jellegét nyomja. A mi engem arra indit, hogy felismerjem Isten szavát az evangeliumban, az éppen ez a felhivás az áldozatra, mint a valódi nagyság forrására s örök rendeltetésem feltételére, ez a felhivás, a mely az erkölcsi élet mindazon csiráit kifakasztja lelkemben, a melyeket abba az Örökkévaló elhelyezett. A mi engem arra indit, hogy a keresztény kereszt lábainál meghajoljak, ez onnan van, mert arról azt olvasom, a mit hajdan Konstantin császár olvasott le róla: „sub hoc signo vinces“, ez alatt a jel alatt győzöl; mert ez a jel az önmegtagadás, az állandó áldozat jelképe, a mi által egyedül győzedelmeskedünk a rossz felett.

Mi ellenkezik inkább az ember alantos természeti ösztönével, mint az áldozat? Mindazt, a mi bennünk állatias: vágyaink, óhajtásaink, szenvedélyeink kielégítését, az állati és közvetlen önzés diktálja nekünk. Kerülni a veszélyeket, azt cselekedni, a mi nekünk kellemes, táplálkozni, élvezni, ezek létünk első mozzanatai, a melyek közösök az állatokkal. Mihelyt csak kevéssé is feljül emelkedünk ezen a teljesen ösztönszerü életen, mihelyt az ember jelentkezik az állatban, mihelyt az erkölcsi élet nyilatkozni kezd, fölsarjadzik az önmegtagadás: lemondás az állatias és közvetlen élvezetről tartósabb és kevésbbé veszélyes élvezet érdekében; lemondás szeszélyünk kielégítéséről, hogy egy oly szabálynak engedelmeskedjünk a mely nagyobb előnyöket biztosit számunkra; lemondás nekünk kedves jókról, hogy megnyerjük Isten segedelmét; lemondás szenvedélyeink-

ről, hogy Isten akaratját teljesitsük, hogy azt cselekedjük, a mit cselekednünk kell, a mi igaz és jó. Az önzés minden bünnek elve, a lemondás és az áldozat szelleme minden jónak első föltételei.

Ime, mit tanit nekünk saját erkölcsi tapasztalatunk minden nap, ime mit mutat az emberiség erkölcsi történelme minden lapján; ime mit hirdetett Jézus csudás hatalommal; mivel senki nálanál inkább nem érezte lelkében ezt az igazságot és senki jobban be nem töltötte: „*Valaki akarja életét megtartani, elveszti azt; valaki pedig elveszti az ő életét én érettem, megtartja azt*“. Ez az erkölcsi megyőződés, a mely kezdetben, a mikor a miveletlen ember az áldozat alatt csak egy időszerű önmegtagadást ért, a melyet nem sokára megfelelő jutalom követ, éppen olyan naiv, mint a kis gyermek felfogása, a ki süteményéből egy darabot azért ajánl fel mamájának, hogy kedvét keresse, mindinkább erősödik, abban a mértékben, a mint az emberiség fejlődik s csak azoknál az embereknél veszti el teljesen azt a naivitást, a kik az erkölcsi életről magasabb felfogással birnak. Az ilyenek nem csak azért mondanak le szenvedélyeikről és önző szükségleteikről, mivel ettől a lemondástól valamely hasznot várnak, hanem feláldozzák magukat az igazság, a jog és szeretet eszményi törvényeinek, tisztán csak azért, mert tudják, hogy ez kötelesség, isteni parancsolat, az égi Atya akaratja s nem kérdezik, ha vajjon ennek az önfeláldozásnak meg lesz-e jutalma. Nekik elég azaz érzés, hogy kötelességüket teljesítették. Az ilyen embereknél az áldozat maga magában találja jutalmát. Ezek a mester igazi tanitványai; ezek hordozzák minden nap az ő keresztjét és ezek követik őt azon eszményi uton, a mely Istenhez vezet. Ezek megértették és tapasztalták azt az igazságot, melyet Szt. Pál egy paradoxonban e szavakban ad elönkbe: „*A keresztről való tudomány azoknak, a kik elvesznek, bolondság, nekünk pedig, a kik megtartatunk, Istennek hatalma*“.

Megismertétek-e ti is, mint ők ezt az igazságot, a mely először megbotránkoztatja természeti ösztönünket, de egy kevés utángondolással csakhamar megszokottá válik? Megfigyeltétek-e jól, hogy sehol, a legszerényebb körben, valamint a legragyogóbb állapotban erkölcsileg nagyot semmit nem lehet e földön cselekedni, a nélkül, hogy az ember ne adja magát át teljesen a végzendő dolognak, a nélkül, hogy önzésünket fel ne áldozzuk? Mi adta meg a tudománynak az erkölcsi fönséget, ha nem az igazság minden érdek nélküli tisztelete? Igaz, hogy a tudomány magáért azért az élvezetért, a mit nyujt,

azokért a jótéteményekért, a melyeket számtalan alkalmazásában maga körül terjeszt, ezekért is szép. De erkölcsi szempontból az embernek, a ki magát a tudománynak szenteli, az adja meg nagyságát, hogy magát annak szenteli, hogy elfelejti magát azért, hogy magát az igazság szolgálatának szentelje. A valódi tudományos ember nem gondol magára, érdekeire, hirnevére, arra a dicsőségre, a mely feltalálásával nevére háromolhat. Nem gondol egyébre, mint az igazság keresésére, azokra az új ismeretekre, a melyekhez hozzá jut, a még ismeretlen törvényekre, a melyeket tanit, de a melyeket tudományosan be kell bizonyitania. Nem magáért, hanem ezekért él. Lemond a szerencse, a nyugalom, a szórakozás, az őt környező világi gyönyörök csábitásairól, nem riad vissza semminemü fáradságtól, küzdelemtől, ettől az isteni szomjtól megittasulva, maga-magáról teljesen megfeledkezik, mert csak az örökkévaló forrásainál tud megnyugodni.

Mi tesz valakit valódi művészszé, ha nem az, hogy magát az eszménynek szenteli. A művészben van bizonyos nagyság, a mely elérhetetlen fog lenni mindig azokra a dilettansokra, a muzsák azon ál-áldozóira nézve, a kik szüntelen csak az általok elért eredménynyel foglalkoznak s az ők személyök iránti bámulatra néznek. Ezek talán virtuozok lesznek, de művészek a szó valódi és nemes értelmében soha. A művész művét tisztán annak szépségeért szereti, annak él, annak adja magát, szenved érette. Ismeri gyengeségét az őt gyakran kisértő nagy gondolatok kifejezésére. Keresi a méltó formát ahoz a nagyszerü visiohoz, a melyet az ihletés óráiban lelki szemeivel látott, az összhangot, a mely lelkét elragadta, hogy azt mások is kiérezzék művéből, a kifejezést, a mely másokat is magával ragad a tökéletes szépség égi tájai felé. Megszünés nélkül foglalkozik művével, nem kimélvén semmi fáradságot, nem tartván nagynak semmi áldozatot, hogy gondolatának ihletét és összhangját érthetővé tegye az emberek előtt és minél inkább művének szenteli magát, annál nagyobb, annál inkább győzedelmeskedik az anyag tökélytelenségén.

És ha ez igy van a tudományban, a művészetben, a melyek nem tartoznak kizárólag az erkölcsi élet keretébe, mennyivel erősebb indoka van az áldozat törvényének a társadalmi életben? Az emberiség jóltevői csaknem mindig vértanui voltak. Különbséget kell tudni tenni a külső nagyság között, mely tisztán pompa, erkölcsi érték nélkül, és az igazi nagyság között, a mely a társadalomnak

tett szolgálatból származik. Győzelmi koszorukkal felékesitett hősök, dicsteljes uralkodók, a szerencse kiváltságosai, a kik áldozataikat diadal-szekereikhez lánczolták, mindezen önző nagyságoknak megvolt a maguk dicsőségének és fényének ideje, környezetök szenvedéseinek árán. Hosszu azon emberi nyomornak a lajstroma, a melyből a föld nagyjainak ambitiója táplálkozott. De az emberiség valódi jóltevői nem azok voltak-e mindig s nem azok-e ma is, a kik magukat az emberiségnek szentelték, a kik azért minden áldozatra készek voltak és a kik soha sem emelték saját személyi érdeköket az emberiség közérdeke fölébe!

Az az államférfi, a ki inkább lemond saját népszerüségéről, minthogy szerencséjét a népszerü szenvedélyeknek való hizelgésre alapitsa, az a polgár, a ki a számkivetést elébe teszi a bünnel való megalkuvásnak, a hit embere, a ki készebb elveszteni minden javát, minthogy lelkiismeretét beszennyezze, nem nagyobbak-e azoknál az ügyes politikusoknál, a kiknek minden gondja abban összpontosul, hogy állásukat megtartsák? Tekintsük bár az emberiséget a maga egészében, vagy a különböző nemzeteket, a melyek azt alkotják, vagy csak a kisebb tömegeket, a melyekből áll minden nemzet, erkölcsileg az a nagy, a ki a maga körében önző előitéleteit feláldozta a hozzá hasonlók jólléteért. Az állam fejétől le az ország legkisebb községének hivatalnokáig csak azok teljesitik kötelességeiket, a kik hatalmukat, melylyel birnak, nem a magok előnyére használják fel, hanem a kik feladatuknak szentelik magukat minden önérdek nélkül, nem lévén más czéljok, minthogy alattvalóik javát előmozditsák és a kik nem késedelmeskednek a maguk állását, elhatározását, erejét arra szentelni, hogy a magukra vállalt tisztnek jól megfeleljenek. És minél inkább a magok feladatának szentelik magukat, annál nagyobbak lesznek erkölcsileg.

A legkisebb elhivatásnál is annak betöltésére hozott áldozat szerzi meg az embernek nagyságát és termékenyiti meg munkáját. Azt akarjátok, hogy eredménynyel tanitsátok a gyermekeket? Ne legyen ez reátok nézve napszámos, robot munka. Ne vegyétek számba magatokat, fáradságotokat, terheiteket. Ne gondoljatok csak arra a jutalomra, a mely egy nehány kivételesen kitünő tanulónál elért eredményből származhatik reátok nézve. Hogy tanitástok sikeres legyen, kell hogy a kezetek alatt levő gyermekeket szeressétek, hogy azok inkább érdekeljenek, mint a magatok dolga, hogy béketürők legyetek, hogy annál több eredményt ki tudjatok vivni, minél

nehezebben tudják növendékeitek megérteni tantárgyaikat. Nem az a jó tanár, a ki a legtudósabb, hanem a ki tanitványainak és feladatának szenteli magát minden utógondolat nélkűl.

Nincs oly jelentéktelen, nyomorult élet, a mely az áldozat által erkölcsileg nagygyá ne lehetne. Ime a nagybecsü igazság, a melyet a Jézus evangeliuma világosságra hozott és a melyért nem lehetünk neki soha elég hálásak. A kicsinyeknek, az alantos sorsuaknak, annak a milliard emberi lénynek, a kik homályban élik át a földi életet, kijelentvén a valódi nagyság titkát, az életnek oly csiráját tette a lélekbe, a melynek termékenysége kifogyhatlan.

Küzdenetek kell a létért, megfeszitett munkával alig tudjátok legégetőbb anyagi szükségeiteket kielégiteni, a nyomor emészt, bátorságtok gyakran elhagy. Tanuljátok meg Krisztustól, hogy legnagyobb nyomoruságtokban erkölcsileg nagyok lehettek, ha minden áldozatot meghoztok gyermekeitek javára, ha lemondotok rossz szenvedélyeitekről hitvesetek érdekében, ha családotok iránti szeretetből még a jogosnak tetsző élvezeteket is megtagadjátok magatoktól.

Teljesen elhagyatva, az életre nézve elveszettnek érzitek magatokat s azt kérdezitek önmagatoktól: „Mire való nekem élni? Nekem nincs a világon helyem. Tanuljátok meg Krisztustól, hogy őt követve és a ti kereszteteket minden nap hordozván, ti is betölthetitek helyeteket a végtelen mindenségben, s a helyett, hogy csak magatokkal foglalkozzatok, magatokat valamely hasznos dolognak szentelitek, vagy környezeteteknek szolgálatot tesztek, ti is igazi nagyságra tehettek szert és a biró itélő széke előtt, a melyet senki sem kerülhet el, a ti önfeláldozó éltetek többre fog becsültetni, mint a világ számos kikiáltott nagyságainak ragyogó élete, a kiknek egyéni értéke annyival kisebb lehet, mivel semmit sem tettek önzés nélkül.

És a midőn az áldozatról való evangelium igy fölemel a mi nyomorunkban, Krisztus még egy más, jóval meglepőbb és az érdek köznapi bölcseségébe ütköző tapasztalatra is vezet. És ez az, hogy megtagadván magunktól önző érdekeink kielégitését, lemondván látszólag boldogságunkról, hogy az isteni törvénynek engedelmeskedjünk, rövid idő́n azt vesszük észre, hogy éppen ez áldozatban találtuk meg valódi boldogságunk forrását, a mely egyedül állandó. A ki életét megakarja menteni, elveszti azt, de a ki a Krisztus iránti szeretetből elveszti azt, megmenti.

Kérdezzétek meg a tudóst, a művészt, a kikről az imént szóltam, hogy életöknek mely órái voltak a legboldogabbak, melyeknek emléke a legkedvesebb előttük. Bizonnyal azt fogják felelni, hogy azok, a melyekben önzés nem volt szivökben, a melyekben minden igyekezetüket arra forditották, nem kimélve semmi fáradtságot, hogy az oly igen óhajtott igazságot keressék s megtalálják álmaiknak tökélyes formáját. Önmegtagadásuknak nagysága a magasztosabb czél érdekében volt boldogságuknak mértéke. Kérdezzétek meg az apostolt, a ki lemondott nyugalmáról, anyagi jólétéről, a ki azon igazság szolgálatára szentelte magát, a melynek letéteményeseül tekintette magát, kérdezzétek meg élete alkonyán, ha elcserélné e sorsát egy új sorssal, a melyben mindazon önző gyönyöröket élvezhetné, a melyeket megvetett és meg fogjátok látni, hogy mily hévvel vissza fogja utasitani ajánlatotokat. Ezek az áldozatok, a melyeket az általa megismert igazság érdekében meghozott, ezek az ő öröme, boldogsága és nagysága Hogyan ajánltok ti neki örömöket, a melyeket ő semmire sem becsül!

Ime egy ember, a ki hogy hiven megőrizze lelkiismeretét, lemondott a kinálkozó fényes szerencséről s mindazokról az élvezetekről, a melyek rendelkezésére állottak. Azt hiszitek, hogy bánkodik ezért? Ime egy másik, a ki megtagadva magát egy szükségben levő nagy család gondját vette magára. Nem magáért munkált és áldozta fel magát, hanem testvéreiért. Nehéz feladat. Gyakran megvíllant eszébe, hogy mily könnyen és jól élhetne, ha csak magáért élne. Azt hiszitek e, hogy ha a kisértésekre hallgatott volna, édesebb örömöket élvezne, mint élvez az által, hogy lelkiismeretét megőrizvén, kötelességét teljesitette testvéreinek hozott áldozatban?

Igen, ti mindnyájan, kik itt jelen vagytok, ifjak és öregek, ismerősök és ismeretlenek és bármely sorsban legyetek, mondjátok, nem igaz-e, hogyha ez órában visszaemlékeztek eltöltött életetekre, nemcsak azoknak a jogos örömöknek az emlékei tünnek fel előttetek a legszebbeknek és legédesebbeknek, a melyekért semmi szemrehányást és lelkiismeret furdalást nem éreztek, hanem azok is, a melyek eszetekbe juttatják azokat az áldozatokat, a melyeket egy szép és szent feladat érdekében hoztatok? Nem igaz-e az, hogy az a tájkép, a mely szemeitek előtt arról a hegytetőről tárul fel, a melyet verejtékezve másztatok meg, sokkal élénkebb benyomást okoz, mint egy egészen hasonló látvány, a melyhez minden fáradság nélkül jutottatok? Igen, mindenek között azok az órák áldottak,

a melyben egy oly munkát valósithatunk meg, a melyért számos küzdelemnek voltunk kitétetve. Azok a jók áldottak, a melyeket lemondással szerezhettünk meg. Azok a sikerek áldottak, a melyek legtöbb áldozatunkba kerültek.

Az áldozat szerzi meg és teszi állandóvá az igazi boldogságot. Az élet legszentebb örömeinek, a minők a családi örömök, kiváló becsöket azok a folytonos apró áldozatok adják meg és növelik, a melyeket a férj nejének, a nő férjének, a szülők gyermekeiknek és viszont egymásnak meghoznak. Az a kert, a melyet mi gonddal és fáradsággal rendeztünk be, becsesebb előttünk, mint a melyet készen beplántálva vásárlunk meg.

És hogy végre vallásos és erkölcsi életetek legbensőbb emlékeire hivatkozzam, nem igaz-e, hogy a kisértéseket legyőzve, a gonosz csábitásainak ellentállva, hogy az isteni törvénynek engedelmeskedjetek, tartósabb, tiszta és édes boldogság szállta meg sziveteket, mint a minőket szenvedélyeitek kielégitésével a bün helyezett volna számotokra kilátásba? Valamint családi boldogságunk a mindennapi életben kölcsönösen egymás iránt tanusitott áldozatokból táplálkozik, valamint a haza boldogsága azokon az áldozatokon nyugszik, a melyeket polgárai haladásáért és nagyságáért magokra vesznek: hasonlóképpen kegyességünk ápolására azok az áldozatok szolgálnak, a melyeket mennyei Atyánk iránti szeretetből és keresztény hitünkhöz való hüségből elhordozunk.

Egy régi brahman hagyomány azt tartja, hogy az istenek az áldozatok lángjából táplálkoznak. A hivek hite az áldozatból táplálkozik. Az istentisztelet módja és a theologiai tantételek változhatnak, a keresztény kereszt mindazáltal az erkölcsi nagyság legkiválóbb jelképe marad, mivel az az áldozat törvényének legfőbb kifejezője, a leghatalmasabb ihlető erő az erkölcsi életre, a melyből származik mind az igazi nagyság, mind a tartós boldogság. *Ha valaki akar engem követni, tagadja meg magát és minden napon vegye fel az ő keresztjét és kövessen engemet. Mert valaki akarja az ő életét megtartani, elveszti azt, valaki pedig elveszti az ő életét érettem, az megtartja azt.*

(Francziából.)

Ferencz József.

# Szentábrahámi theologiája.

## V.

### *A keresztények kötelességeiről általában.*

A világ különböző vallásai sok tekintetben eltérnek egymástól, sőt akárhányszor egymásnak ellentmondanak, de megegyeznek abban a közös czélban, hogy mindenik a maga hiveit mennél jobbakká és nemesebbekké tenni igyekszik. Egyik sem elégszik meg csupán a mennybe vezető út megmutatásával, hanem a földi élet különböző viszonyaiban is irányt jelöl s eszközökkel szolgál az általános, közös boldogság építésére. Buddha, Zoroaster, Confucius, Mózes, Jézus és Mohamed bármily különböző utakon jártak, de mindnyájan az emberiség boldogitására törekedtek. A tudománynak mindent kutató szeme bármily nagy és éles határvonalat huzzon közöttük, de a szeretet és erkölcs érdekében végzett munkájuk mégis egyesiti őket. A közös czél szolgálatában egyik sem elégedett meg pusztán általános elvek hangoztatásával. Egyes nagy lelkek, az általános elvekből, ha le is tudják vonni a következményeket s azokat az élet különböző viszonyaira alkalmazni is tudják s igy kötelességeiket mindenkor ismerik, de a nagy sokaság erre a legtöbbször alkalmatlan. Ezért minden vallás az élet és kötelesség utait a lehetőleg megvilágositani igyekszik s kiváló sulyt fektet azokra az erkölcsi parancsolatokra, a melyek megvalósitásától az emberiség boldogságát várja. Ez az a közös vonás, mely a különböző vallásokat egyesiti. Mégis mintha ez a jellem leginkább a Jézus vallásában domborodnék ki! Mintha az emberiség szivének dobogását leginkább ő figyelte volna meg s az emberiség közös érdekének előmozditására a legigazabb és legjobb eszközöket ő szolgáltatta volna! Legalább nekünk ugy tetszik, hogy ő kezünkbe adta mindazokat a fegyvereket, melyeknek helyes forgatásával közös czélunkat elérhetjük, istenországát megvalósithatjuk. Jézus mielőtt kezünkbe adta

volna ezeket a fegyvereket, ő maga kipróbálta. Rövid pályája alatt minden lehető emberi viszonyon keresztül ment s mindenütt példát adott, hogy a mint ő cselekedett, mi is úgy cselekedjünk.“ Erkölcsi parancsolatai nincsenek rendszerbe foglalva; de élete egy könyv, melynek minden lapja azt mutatja, hogy az igaz ember az élet különböző körülményei között miként teljesiti Isten akaratát s végzi kötelességét. Ha az emberek általában fel tudnának emelkedni arra a magaslatra, melyről ezt az erkölcsi ideált folyton szemmel tarthatnák, akkor talán szükségtelen is volna az ő tudományából következő parancsolatok rendszerbe foglalása, mert élete erkölcsi elveinek legszebb és legtökéletesebb alkalmazása s igy ő maga lenne az a ragyogó fényesség, mely a mi kötelességünk utját megvilágositja. Azonban szemeink gyöngesége miatt szükségesnek látszott a nagy fényt egyes sugaraira fölbontani, hogy mi is felfoghassuk, korlátoltságunknál fogva magasztos és általános erkölcsi elveit tételes törvényekbe foglalni, hogy magunkat annál inkább tudjuk azokhoz alkalmazni. Ezért dolgozták és dolgozzák ki az erkölcstan irók az erkölcs-tudomány általános vagy elvi része után a gyakorlati vagy alkalmazott részt is. Ez utóbbi részben a felekezeti ellentétek már nagy részben megszünnek, a választó falak leomlanak s a különböző elvek hatalma alatt levő emberek egyek lesznek a Jézusban. Erre vonatkozólag mondja Szentábrahámi, hogy a „ker. erkölcstan minden ker. emberrel közös.“ Mi, miután már ismertettük Szentábrahámi erkölcstanának általános részét, most az alkalmazott részszel foglalkozunk, melyet a keresztények kötelességeiről egy rövid általános elmélkedés nyit meg. (V. f.)

Mint egy folyam, mely több ágra szakad, hogy annál szélesebb mezőt termékenyitsen meg, olyan a szeretet, mely a keresztények minden kötelességét magába foglalja. A szeretet forrásából származik minden kötelesség. Minthogy pedig a szeretetnek sokféle tárgya van, a ker. embernek legelső kötelessége, hogy a „szeretetben rendet tartson.“ Ez alatt azt kell érteni, hogy „leginkább szeressük azt, a mi leginkább szeretetre méltó, kevésbé szeressük azt, a mi kevésbé szeretetre méltó és egyenlően szeressük azokat, a melyek egyenlő mértékben szeretetre méltók.“ A szeretetnek kiválóbb tárgyai: *Isten*, *Krisztus*, *önmagunk* és *embertársaink*. Kötelességeink is e négy pont körül csoportosulnak.

Minthogy Isten a legfőbb és legjobb lény, kinek mindenünket köszönhetjük, azért iránta tartozó kötelességeink is a legszentebbek.

Legelső kötelességünk az, hogy Istent „igazán" tiszteljük. Az igaz istentiszteletnek két része van u. m. „helyesen" gondolkozni Istenről és eselekedeteinket az Isten akaratával megegyeztetni. Ha figyelembe vesszük azt a sok tévedésen alapuló elméletet, mely idők folytán Istenre vonatkozólag létrejött, mint atheismus, polytheismus, epicureismus, stoicismus stb , ha meggondoljuk, hogy az Istenről való hamis felfogás mennyire kihat az ember egész életére és eselekedeteire: nem csodálkozhatunk, hogy Szentábrahámi az Istenről való „helyes" gondolkozást teszi az ember legelső kötelességévé. Az Istenről való helyes gondolkozás s az ebből származó igaz istenismeret lehet csak alapja a valódi istentiszteletnek Az istenismeret pedig csak akkor teljes, ha az össze van kötve az isteni akarat tiszteletével vagyis ha az „élő és gyakorlati." A gyakorlati istentisztelet (cultus) csak az egyedül való Istent illeti meg. Különben kétféle: *belső* és *külső*. Az első a lélek munkája, az utóbbi szavakban és tettekben nyilvánúl. A belső istentisztelet vagy kegyesség áll: a hit-, reménybeu, bizalomban, tisztelet és félelemben. A *hit* nem egyéb, mint az isteni kijelentésbe való „megnyugvással teljes beleegyezés". Fő kelléke, hogy vak vagy felületes ne legyen, hanem előre elgondolt, alapos és szilárd s mindig támogassa a lehető ismeret. Ellentétei: a kételkedés, a túlságos hiszékenység és a hitetlenség. A *remény* „a távollevő, de megnyerhető jónak várása." Erre támaszkodik egész életünk s ez a jó eselekedeteknek legerősebb rugója. Azonban hiába való, ha nincsen Istenbe helyezve. Ellentétei: az elesüggedés és az alaptalan föltevés, melyektől óvakodnunk kell. A *bizalom* az, a mikor „Istentől a legüdvösebb jókat lelkünk teljes meggyőződésével és megnyugvásával várjuk". Bármilyen erős legyen ez a bizalom, azért nem teszi fölöslegessé az Isten által boldogságunk munkálására adott eszközök helyes és szorgalmas használatát. Itt is óvakodnunk kell úgy a bizalmatlanságtól, mint a tulságos bizalomtól. Az *Isten tisztelése* alatt „az Istenről való áhitatos és alázatos gondolkozást értjük," a minek szavakban, énekekben és tettekben kell nyilvánulnia. Ellenkezik vele a káromkodás, vagyis az Isten dicsőségét sértő beszéd, mely ha Istennek semmit sem árthat, de azért a vallástalanság jele. Az *istenfélelem* „a léleknek ama tartózkodó tisztelete, mely szerint Istent bűneinkkel megsérteni gondosan óvakodunk". A félelem kétféle: u. m. szolgai, mely csupán a büntetés elgondolásából származik és fiui, mely Isten jósága mellett az ő tiszteléset és a bün rútságát is tekintetbe veszi.

A belső kegyességnek puszta érzése azonban nem elég az istentiszteletre, hanem azt külsőleg is nyilvánitani kell, vagyis Istent *külső szertartással* is tisztelni tartozunk. Az istentiszteletnek külső jelei: az imádság, hálaadás, könyörgés, hitvallás, szent gyülekezések, eskü és fogadalmak. Az *imádás* nem egyéb, mint „lelkünk teljes megalázásának a bizonyitéka azokkal a külső jelekkel, melyek a vallás gyakorlásában felmutattatni szoktak“. A *hálaadás* „az Istentől reánk árasztott javak elismerését jelenti“, a mit Isten előtt kedves dolgok gyakorlásában kell kimutatnunk. A *könyörgés* „az isteni segedelem kérése“. A könyörgés nem Istenért, hanem érettünk van, hogy minket jobbakká tegyen, lelkünket az égre és égiekre irányitsa, alázatosságra szoktasson s ezek által üdvösségünket előkészítse. Az imádkozáshoz bizonyos lelki előkészület szükséges. A könyörgő részéről pedig megkivántatik: az alázatosság, a kegyes bizalom, a figyelem, áhitat és buzgóság s végül a könyörgésben való kitartás. Vigyáznunk kell, hogy a könyörgéstől minden babona távol legyen s különösen, hogy legyen őszinte s nem szinlelt. A Krisztus nevében Istenhez irányitsuk imánkat. A halottakért való könyörgést Jézus nem kivánta. Különben minden szükséges dologért imádkozhatunk és pedig a lelkiekért föltétlenül, a testiekért föltételesen. Jézus a könyörgésre az Úri imában egy szép imaformát adott, a mely minden kérhető dolgot magában foglal s melynek rövidsége és tartalmasságánál fogva párja nincsen. Ezzel a mintával vagy másokkal is élni mindenkinek szabad és kell; de arra is szoktassuk magunkat, hogy a saját érzelmeinket önerőnken is tudjuk kifejezni. Azonban Isten nemcsak magánosan, hanem nyilvánosan is tisztelendő. Ezért vannak a *szent gyülekezések* vagy összejövetelek, melyeknek haszna a buzgóság fejlesztésére, az igazság feltalálására és megtartására felszámithatatlan. Ilyen szent összejövetelekre a keresztények, tekintettel a Jézus életének nevezetesebb eseményeire, bizonyos ünnepnapokat állapítottak meg. Ezeken a napokon az összejöveteleket minden kereszténynek szorgalmasan kell gyakorolnia s az ott hallottakat a családban vallásos beszélgetések által felujitania. A *hit megvallása* annyi, mint „az emberek előtt való őszinte, nyilt és természetes nyilatkozat-tétel az isteni kijelentéshez alkalmazkodó vallásról és ennek czikkelyeiről“. A hit megvallásánál sok minden figyelembe veendő; de a főszabály ez: „Nem szabad a lelkiismeret szózatával ellenkezőt vallani“. Óvakodnunk kell attól, hogy hitünket meggondolatlanul és ok nélkül mutogassuk; de attól is igen, hogy

azt akár félelemből, akár szégyenből, akár bármely más ok miatt eltagadjuk. Általában kötelességünk arra törekedni, hogy hitünkről másokban jó vélekedést ébreszszünk. „Az *eskü* az Isten nevének bizonyitásra czélzó vallásos felvétele". Az eskü a szentirásban ugyan nincsen parancsolva, de mivel módja körül van irva, mivel abból gyakran dicsőség származik Istennek: esküdni szabad. Az eskü csak úgy eskü, ha az illető esküvő a saját Istenére esküszik. Az eskü tárgya legyen bizonyos, komoly s úgy a természet, mint a törvény szerint lehetséges. Az esküvő személy pedig birjon józan észszel és legyen önjogú. A hol nincsenek meg a kivánt föltételek, ott esküt követelni nem szabad. De a ki egyszer esküt teszen, azt minden félremagyarázás nélkül tartsa meg s inkább valljon kárt világi javaiban, mint becsületében és lelkiismeretében. A *fogadalom* „az Istenre és az ő tiszteletére tartozó dolog vagy cselekedet teljesitése czéljából tett önkénytes igéret". Főszabálya, hogy ne legyen meggondolatlan és elhamarkodott. Egyebekben az eskü szabályai erre is tartoznak. Végül Szentábrahámi a külső és belső istentiszteletre vonatkozólag néhány szabályt állit fel, melyek közül kiemeljük: A külső cselekmények a lélek belső istentiszteletével teljesen öszhangban legyenek; a lélekben való szolgálatért a külsőségeket nem szabad elhanyagolni s viszont a külsőségeket belső áhitattal kell gyakorolnunk; mindig tartsuk szem előtt, hogy a külső cselekmény még nem kegyesség, hanem csak eszköze a kegyességnek. Ezekből következőleg tévednek az istentisztelet módjára nézve a babonások és a képmutatók. Ezekben vannak röviden érintve Isten iránti kötelességeink. Azonban mindenkit, de különösen a lelkészeket utaljuk az eredeti fejtegetésekhez, mert azoknak minden pontja egy-egy épületes egyh. beszédnek gazdag tárgyul szolgálhat.

*Krisztus iránti kötelességeink* között legelső a „keresztényi hit", a mely különbözik az előtte élt népek hitétől s a mi nem egyéb, mint „hinni, hogy a Jézus Krisztus a mi egyetlen megtartónk, a kitől az általa kivánt feltétel alatt üdvösségünket várni tartozunk". Ez a hit magában foglalja a keresztény engedelmességet is; mert minden jó cselekedetnek ez a forrása. Krisztus iránti belső kötelességeink egyebekben hasonlók azokhoz, melyeket fennebb Isten iránti tartozásainkról elmondottunk, azzal a különbséggel, hogy a vallásos tisztelet legfőbb tárgya: Isten s a Jézus mint közbenjáró, úgy tiszteltetik. Krisztuson kivül az angyalok s szentek vallásos tisztelete tilos, egyfelől azért, mert azt maga Isten többször megtiltotta; de azért is, mert ez teljesen haszontalan volna. Isten nem

kiván ilyen közbenjárókat A szentek iránt abban mutathatjuk ki tiszteletünket, ha emléküket megőrizzük s példájukat követjük. Annál kevésbbé kell az ereklyéket és képeket, mint élettelen és bizonytalan tárgyakat vallásosan tisztelni.

Szentábrahámi az Isten és Krisztus iránti külső kötelességeink közé sorolja a *keresztséget* és *úrvacsorát*, melyek azonban nemcsak a mi engedelmességünk bizonyitékai, hanem az isteni kegyelemnek is jelei. A keresztség, mint a keresztény hitvallásnak ünnepélyes symboluma, a Jézus példája és parancsa után mindig kiváló tiszteletben tartott s a Krisztusnak való elkötelezést jelentette. A keresztség jegye a viz, a mi azt jelenti, hogy a mint a viz lemossa a test szennyét: úgy a megkereszteltek is levetköznek minden Istenről való hamis vélekedést és romlott erkölcsöt. Régebben bemerités, ma pedig fejreöntés által történik. Czélja az, hogy általa az ember a keresztény vallásnak elköteleztessék. Éppen ezért régebben csak felnötteket kereszteltek. Mostani szokásunk szerint ez a kötelezettség a szülőkre és keresztszülőkre hárul, a kik a gyermekeket a keresztény kegyesség útján tartoznak vezérelni. Mint mindenben, úgy itt is óvakodni kell a szélsőségektől, t. i. nehogy vagy igen kevésbe vegyük a keresztséget, vagy pedig azt az üdvösség kizárólagos föltételének tekintsük. Jézus a keresztelésre határozott formulát nem adott. Megparancsolta ugyan, hogy az Atyának, fiunak és szentléleknek nevében történjék, de a szavaknak nem ismétlését, hanem „lényegét“ ajánlotta. Ehhez tartották magukat az apostolok, kik csak a Kr. nevére vagy nevében kereszteltek. (Csel. 8, 16., 10, 48., 19, 5. Gal. 3, 27.) A keresztség kiszolgáltatására a gyülekezet lelki tanitója van hivatva. Ismételni a keresztséget nem kell, mert a ki egyszer a gyülekezet kebelébe felvétetett, azt többé beavatni fölösleges.

Az *úrvacsora* által a Jézus halála hirdettetik, a hivek általa a Kr. élő tagjainak vallják magukat s egymás iránti szeretetökről bizonyságot tesznek. Az urvacsorát a Kr. alapította s gyakorlását követőinek is meghagyta. Következőleg minden keresztény embernek élni kell vele, a ki az azzal járó kötelezettséget ismeri. A Jézus példája szerint két szin alatt szolgáltatandó ki és pedig kenyérben és borban. Azonban óvakodni kell attól, hogy ezekhez az egyszerü jegyekhez valamely babonás képzetet kössünk; mert maga az urvacsora még senkit sem idvezit. Azt sem kell gondolnunk, mintha az urvacsorai kenyérben és borban akár lelkileg, akár testileg vennők a

Kr. testét és vérét. A kenyér és a bor, valamint az egész szertartás is, csak jelkép, mely azt jelenti, hogy a Kr. tudománya úgy táplálja a lelket, mint az étel és ital a testet. Átlényegülés tehát nincs. Jóllehet az urvacsora magában véve nem idvezit; de üdvösségünk munkálásában nagy hasznunkra lehet. Azért minden kereszténynek kötelessége megragadni az alkalmat, a mikor vallásos áhitattal járulhat az Úr asztalához.

A kötelességek harmadik csoportjába *önmagunk iránti kötelességeink* tartoznak, melyeket együttesen önszeretet szóval is ki lehet fejezni. Az önszeretetre már a természeti ösztön is inditja az embert; de ez az ösztön némelykor igen gyengén, máskor pedig igen erősen működik. Ezért kell részletesen megismernünk az önmagunk iránti kötelességeket, melyekre nézve első szabály ez: „Ismerd meg önmagadat, mint magadhoz legközelebb levőt". Az önismeret három irányu, u. m.: természetünk, állapotunk és cselekedeteink ismerete. Emberi természetünk ismerete arra tanit, hogy erőnken felül semmit se tervezzünk s lelkünk nemesebb vágyait kielégiteni igyekezzünk. Állapotunk ismerete tanitson sorsunkkal megelégedni s óvjon meg úgy a tulságos aggodalmaskodástól, mint az elbizakodástól. Cselekedeteink megismerése inditson bűnbánatra. A bűnbánatnak következő fokozatai vannak: a bűnök egyenkénti megvallása, azoknak megutálása, komoly, őszinte és szilárd elhatározás a jóra. Ezek által készitjük elő magunkat a kegyelem elfogadására s várhatunk Istentől bűnbocsánatot. Önmagunk komoly megvizsgálásából és az önismeretből származik az egyik legszebb keresztényi erény: az alázatosság, a mi a léleknek a saját gyengeségeink elgondolásából származó önmegalázása". Az alázatosság ellentétei: a kevélység, az önhittség, a dölyfösség, a fényüzés, a hiú dicsekvés.

Önmagunk iránti kötelességünkre nézve a második főszabály ez: „Tartsd meg önmagadat". Ez a szabály kötelességünkké teszi, hogy életünk felett őrködjünk s annak megszakitására se magunk kezet ne emeljünk, sem pedig erre másnak alkalmat ne adjunk, a mint teszik ezt a bajvivók. Életünk megtámadóival szemben az önvédelem jogosult; de ezt a lehetőleg úgy gyakoroljuk, hogy általa mást meg ne sértsünk. Azonban tulságosan még sem szabad az élethez ragaszkodnunk s ha a jelen és a jövő élet között kell választanunk: akkor az elsőt áldozzuk föl az utóbbiért. Igy származik: az önmegtagadás, mely a világi dolgokról lemondani tanit; a bátorság és türelem, mely a szerencsétlenségek nyugodt elhordozá-

sában nyilvánul. Életünk fentartásához megkivántató eszköznek tekinti Szentábrahámi az időszerü és mérsékelt élvezeteket. Már a szentirás tanitja, hogy gondjaink közé vegyitsünk élvezetet is. Azonban, ha magunkat túlságosan az élvezeteknek adjuk át; ha miattuk egyéb kötelességeinket elhanyagoljuk: akkor több kárt, mint hasznot eredményeznek. Azért kiválóan figyelmeseknek kell lennünk az élvezetek módja, helye és ideje megválasztásában. Az indulatok — a mennyiben jelzik, hogy az állati életrendre nézve mely dolgok hasznosak — szintén az élet fentartására adott eszközök. Azonban az indulatokat tulságba engedni soha sem szabad; hanem az ész által kell vezéreltetni. Ha az indulatok kellemes dolgokra irányulnak, akkor vágyakozásnak, kivánságnak neveztetnek. Az indulatokkal nem szabad összetéveszteni a hajlamokat és vonzalmakat, melyek vagy a vérmérsékletből, vagy pedig az indulatok ismétléséből származnak. Bármennyire megszokottakká váljanak a hajlamok, még sem kötik meg annyira az embert, hogy más irányt is ne követhetne. Az élet fentartásának eszköze még a pályaválasztás, a mely mindig kiváló elővigyázatot igényel. Itt az embernek nemcsak a saját erőivel s tehetségeivel kell számot vetni; hanem arra is kell figyelnie, hogy olyan tisztességes pályát válasszon, melyen mennél több alkalom nyilik a kegyes életre s Isten dicsőitésére.

Önmagunk iránti kötelességeinknek harmadik főszabálya ez: „Gondozd önmagadat“. Önmagunk gondozása a lélekre és testre egyaránt kiterjed. A lélek gondozása abban áll, hogy töltsük be kegyességgel, a művészet és tudomány szeretetével. De a haszontalan, sőt ártalmas tudománytól óvakodnunk kell. „A ki a Krisztust nem ismeri, semmit sem ér, ha egyebeket tanul“. Ámbár lelkünkre kell a fősulyt fektetnünk; de a testről sem szabad megfeledkeznünk. Testünket illető kötelességeink az egészségre, a táplálékra és a ruházatra vonatkoznak. Az egészségre nézve álljon mindig szemeink előtt, hogy a mi azt megtartja, vagy előmozditja, azzal éljünk s az ellenkező dolgokat kerüljük. Betegség esetén észszerü gyógyszerekhez forduljunk. A táplálkozásnál figyelembe veendő az, hogy mi nem azért élünk, hogy együnk és igyunk, hanem azért eszünk s iszunk, hogy Istennek s kötelességeinknek élhessünk. Ennélfogva a mértékletlenség — akár ételben akár italban nyilvánuljon — bűn, mert akadályoz hivatalunk betöltésében. Különösen a részegesség vagy iszákosság a bűnök legtermékenyebb szülője. Ellenben az erénynek legbiztosabb útja a józanság. Ezért, ha valaki

abban a tudatban van, hogy az ételtől és italtól való teljes tartózkodás vagyis a bőjt által a kegyes elmélkedésre, buzgó imádkozásra, bünbánatra alkalmasabbá leszen: jól teszi, ha böjtől. De ne gondolja senki, hogy a kegyesség nélkül való s csupán a látszatért gyakorolt bőjt kedves az Isten előtt. Azt se gondolja, hogy ha bizonyos ételnemektől tartózkodik, már az által böjtől. A ruházatot a test egézsége, a tisztesség és hivatalunk méltósága kivánja. Ezért használjon mindenki rangjához illő ruházatot, de a fényűzésnek helyet ne adjon. Mindenki forditson nagyobb figyelmet a lélek ruházkodására, mint a test ékitésére.

Kötelességeink utolsó csoportjába azok soroztatnak, melyekkel *embertársaink iránt* tartozunk. Szentábrahámi szerint ezek kétfélék, u. m. *közös* és *különös* kötelességek. Közösek azok, a melyekkel általában minden embernek tartozunk, különösek azok, melyek bizonyos állapotu emberek iránt köteleznek. Az elsők a szentirásban szeretet néven fordulnak elő. A szeretet tárgya felebarátnak neveztetik. Felebarát alatt a zsidók szükkörű felfogásától eltérőleg minden ember értendő s még ellenségeink is oda tartoznak. Hogy milyen mértékü legyen felebarátaink iránt való szeretetünk, azt Jézus igy fejezte ki: „szeressük felebarátunkat úgy, mint magunkat.“ Hogy pedig szeretetünk annál önzetlenebb legyen, vegyük például a Krisztusnak irántunk való szeretetét. A szeretet következményei: az egyetértés, a békesség és a barátság, melyek mindenike a társadalom boldogságának biztositéka. A szeretetnek ellentéte a gyülölet, mely a mások megrontására tör s igy különféle bűnöknek válik forrásává. A gyülölet egyik faja az irigység, mely a mások előhaladásán bánkodik.

A felebaráti szeretet alkalmazásánál két fő szabályt kell szem előtt tartanunk, u. m.: „A mit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, te se cselekedd azt mással.“ „A mit akarsz, hogy mások veled cselekedjenek, te is azt cselekedd azokkal.“ Ezen Jézusi elvek alkalmazásának útját állja az elhamarkodott itélet, melyet szilárd meggyőződés nélkül alkotunk embertársainkról, holott „természet szerint mindenkit jónak kell itélni, mindaddig, mig be nem bizonyult, hogy rosz.“ Útját állja továbbá a felebaráti szeretet folyásának: a harag, a mi tulajdonképpen, ha a rosz látásán való felindulásból származik, nem bűn, mert ilyen haragot a szentek is mutattak, sőt Istennek is tulajdonittatik, de bűnné válik, mihelyt valamely rosz szenvedélyből embertársaink bántalmazására támad bennünk. A harag

következménye a boszú, mely a rajtunk elkövetett sérelem szándékos megtorlása. Felebarátainkat szavakkal, tettekkel vagy ezek elmulasztásával sérthetjük meg. Ennélfogva a beszédet úgy kell alkalmaznunk, hogy az által senkit meg ne sértsünk, sőt ellenkezőleg Isten dicsőségét s felebarátaink javát munkáljuk. A beszéd helyes használatára nézve Szentábrahámi a következő szabályokat irja elő: „Valahányszor másoknak nem áll érdekében, hogy beszéljünk, nekünk pedig érdekünkben áll, hogy hallgassunk, hallgatnunk kell.“ (10 f. 33 §,) „Mikor nem áll érdekünkben, hogy hallgassunk, de a mások haszna és így a keresztényi szeretet is azt kivánja, hogy beszéljünk, beszélnünk kell.“ (35. §.) „Valahányszor felebarataink javát előmozditani s kárát elháritani tartozunk, mindannyiszor arra is köteleztetünk, hogy lelkünk gondolatait, közönségesen elfogadott beszéddel és érthető jelekkel fejezzük ki. (40. §.) Ezekből következik, hogy tilos: a hazugság, a hamis tanuskodás, a gondolatbeli visszatartás, a szinlelés vagy tettetés. Felebarátainknak három irányban lehetünk kárára, u. m.: a lélek, a test és a szerencse javaiban. A lélek javaiban úgy ártunk felebarátainknak, ha bűneiknek útját állhatnók, de nem tesszük, vagy pedig ha éppen alkalmat vagy példát adunk nekik a bűnre. Ellenben javukra lehetünk a jó tanács, feddés és példaadás által. A test javai: az élet, a tagok és a szemérmetesség, melyeket akár egy, akár más uton sérteni tiltva van. A szerencse javait illetőleg figyelembe kell vennünk, miszerint Isten több alkalommal megengedte, hogy az embernek saját vagyona legyen, mely fölött szabadon rendelkezzék, a vagyonközösséget pedig sehol sem parancsolta. Itt Szentábrahámi részletesen leirja: a vagyonszerzés különböző módjait és eszközeit, a szerződés kellékeit, a vevők és eladók kötelességeit, a kölcsönzés szabályait, a birtokló jogait és kötelességeit, a kár, kártétel és kárpótlás különböző nemeit, a vagyonnal való visszaélés sokféle jogait az adakozás, jótékonyság és hálădatosság erényeit stb. Végűl a a halottak iránt kötelességünk, hogy azokat tisztességesen temessük el, de a temetésnél a haszontalan fényűzés és költség kerülendő.

Embertársaink iránti *különös* kötelességeink másképpen föltételeseknek is nevezhetők, a mennyiben részükről bizonyos állapotot vagy helyzetet tételeznek föl. Ez az állapot vagy helyzet az emberek társas viszonyából következik. Minthogy pedig az emberek társulása mindig valamely szerződésen vagy egyezményen alapszik, azért Szentábrahámi részletesen foglalkozik az egyezmény fajaival és kel-

lékeivel. Az egyezmény egyik faja a *szövetség*. A szentírás az Isten és emberek közötti szövetségről is szól; de ez csak hasonlatnak mondható, mivel a szövetség legfőbb feltétele az, hogy „a szövetkezők közös törvény alatt álljanak". Az egyezmény kölesönös és ingyenes (egyoldalu). Az első mindkét felet kötelezi, az utóbbi pedig csak az egyiket. Az egyezmény tárgyai mindig csak lehető és kivihető dolgok lehetnek. A tiltott dologról való egyezmény semmis. Az egyezmény formája megköveteli az egyezkedő felek szabad akaraton nyugvó beleegyezését. A beleegyezés lehet kifejezett vagy hallgatólagos. Ez utóbbitól megkülönböztetendő a „föltételezett" beleegyezés, mely azokért van, a kik akaratukat nem tudják kijelenteni. Maga az egyezmény vagy föltétel nélküli, vagy föltételes. Előbbi esetben azonnal érvénybe lépik, utóbbi esetben valamely körülménytől függ az érvényessége. Egyezségre lépni vagy nem lépni minden önjogú személynek szabadságában áll; de a törvényesen létrejött szerződést megtartani az illető feleknek minden esetben szigoru kötelességük. Ezt kivánja a jó rend, a társadalom fennállása, Isten és a természet törvénye. A szövetség különböző nemei között legelső a *házassági* szövetség, melyre nézve találóan alkalmazhatók mindazok, melyek az egyezményről mondva vannak. Szentábrahámi könyvében részletesen elő vannak adva: A házasság előzményei, czélja és következményei, a házasság akadályai, a semmisség és elválás okai, a házastársak közös és különös kötelességei, melyek a jogrend megváltozása után is érvényben vannak. A házassági szövetség következménye az *atyai* szövetség, mely szülők és gyermekek között áll fenn. Ennél a szövetségnél fogva a szülők kötelessége általában az, hogy gyermekeiket Isten dicsőségére s a társadalom hasznára neveljék. A nevelés két irányu: u. m. testi és lelki. Minden irányban kötelesek a szülők mindent megtenni, a mitől gyermekeik boldogságát várhatják; különösen olyan példát mutatni előttük, nehogy az nekik a rosszra utat adjon. Viszont a gyermekek kötelessége szülőik iránt az engedelmesség, a tisztelet és a hála, melyeknek nemcsak szóban, hanem tettekben is kell nyilvánulniok. Kölesönös szükségesség hozta létre az *úri* vagy *gazdai* szövetséget, mely a gazda és szolga között van s mely úgy látszik, hogy megegyezik az Isten törvényével. Ennek a szövetségnek czélja: mindkét fél haszna. Mindkét fél a maga jogait és kötelességeit az egyezség szerint köteles gyakorolni. A gazdáknak jogaikkal visszaélni nem szabad, tulságos munkára vagy tilos dolgokra szolgáikat nem

kényszerithetik, hanem őket gondozni, élelemmel ellátni, a megigért bért kifizetni s kegyességre szoktatni köteleztetnek. A szolgák kötelessége pedig: a tisztelet, az engedelmesség, szorgalom és hűség. A gazda és szolga közti viszony kölcsönös beleegyezéssel bármikor felbontható; de felbontható az esetben is, ha az egyik fél elvállalt kötelezettségének valami tekintetben nem felel meg. Az elősorolt szövetségi viszonyok együtt alkotják a *családot*, melynek élén a család-apa áll, kinek kötelessége a család anyagi és erkölcsi előhaladását szorgalommal munkálni s minden olyant, a mi ennek útjában áll, eszélyességgel elháritani. Az egyes családok alkotják a *polgári* társadalmat, mely parancsolókból és engedelmeskedőkből áll. A parancsolók soha se feledjék, hogy minden tettükért Isten előtt számolni fognak s éppen ezért a polgárok jóllétének előmozditására mindent tegyenek meg, velük szemben igazságosok és méltányosok legyenek s lelkiismeretük fölött ne uralkodjanak. Viszont az alattvalók hűséggel és tisztelettel ragaszkodjanak uralkodóikhoz s lelkiismeretességgel teljesitsék azokat a kötelességeket, melyeket a polgári törvény tőlük megkiván.

Ezek azok a kötelességek, melyeket Szentábrahámi a Jézus által hirdetett elvekből levonva, az emberi élet különböző viszonyaira alkalmaz s melyeknek teljesitését kivánja minden keresztény embertől. Eddigi rendszerünk szerint, most következnék, hogy az ujabbi unitárius erkölcstani műveknek vonatkozó fejtegetéseit is az összehasonlítás kedveért bemutassuk. Azonban eltekintve attól, hogy erkölcstanunk a Szentábrahámiéhoz hasonló részletességgel újabb keletü műben feldolgozva nincsen, fölösleges is volna az összehasonlitás, mert ma is a fennebb előadott formában óhajtanók látni a keresztényi élet gyakorlati oldalát, a mint ez az ilyen irányu művekből kitünik.[1] A kereszténység czélja istenországa megvalósitása. Istenországát pedig nem tudjuk elképzelni a fennebb előadott elvek és kötelességek gyakorlati megvalósitása nélkül. Ellenben, a hol ezek áthatják a sziveket, a hol minden egyes ember ismeri s teljesiti a maga kötelességét: ott van istenországa. Ámbár az unitárius egyház az érintett irányban halad s több mint 300 év óta az előadott elvek, eszmék és kötelességek gyakorlati megvalósitásán fáradozik, azért még sem mondjuk, hogy az unitáriusok élete mindenek-

[1] Ferencz J. Unit. Káté. 99—113. l. Kriza J. „Ker. vallás elemei". Channing: Vál. művei II. k. 119 s köv. l. V. k. 79. s köv. l. V. ö. Marion: „Az ember kötelességei és jogai".

ben megfelel azoknak. De azt igen is állitjuk, hogy ezeknek plántálásával és ápolásával aránylag nagy mértékben hozzájárult az erkölcsök nemesitéséhez s az emberiség közboldogságának épitéséhez. A jövőt illetőleg is, mint a Jézus által ébresztett legfőbb eszmény: istenországa áll előttünk. Ennek megvalósitásáért a már elősorolt és kipróbált eszközökkel munkálkodni soha meg nem szűnünk. Azt tartjuk, hogy „a hit jó eselekedetek nélkül halott". Ezért legfőbb igyekezetünk oda irányul, hogy az unitárismus mint vallási elv a gyakorlati életben is teremje meg a maga nemes gyümöleseit, hogy az Isten és emberszeretet mennél több és szebb tettekben nyilvánuljon közöttünk.

VÁRI ALBERT.

# A hit virágai.

## Imák a nők számára.

(Hála bő termésért.)

XXXV.

Áldások örök kútforrása, mennyei édes Atyánk, kegyelmes Istenünk! a hála szent érzéseivel borulunk le királyi széked zsámolya előtt, hogy áldjunk, magasztaljunk és dicsőitsünk sok jó téteményeidért, melyekkel elhalmoztál bölcsőnk álmaitól fogva maiglan.

Ha az egekre nézünk: jóságod mosolyog onnan a hajnal biborában, a nap tündöklő fényében s az éj csillagainak reszkető sugaraiban; ha életünk napjaira gondolunk: minden nap, minden óra, minden pillanat, a te szeretetednek és atyai gondviselésednek egy-egy újabb tanubizonysága életünk történetében; ha bűnös voltunkat *forgatjuk elménkben*: megszégyenülünk végtelen irgalmu kegyelmességedért, ki gyarlóságainkat megbocsátva, édes atyaként ölelsz kebeledre; minden, a mivel birunk, az élet, egészség, testi, lelki tehetségeink, szerelmeseink, földi szerencsénk, jólétünk: mind, mind a te imádandó jóvoltodnak ajándékai. Jóvoltod, gondviselésed őrködött az elmúlt éjszakában is felettünk s neked köszönhetjük, hogy nem örök álomra zárultak le szemeink, hanem édes nyugalomra, melynek ringató karjain magunkat kipihenve, testben, lélekben megujulva jöhettünk fel szent hajlékod csarnokába, a hálaadás e magasztos ünnepén, neved imádására.

Fogadd el erőtelen nyelvünk rebegő hálafohászát, melylyel áldjuk, magasztaljuk és dicsőitjük láthatatlan lényed szentségét.

Fogadd el hálánk rebegését, különösen azon jóvoltodért, hogy *adtál korán és későn való esőt és az aratás törvényét megőrizted. Bizony a te egeidből száll alá minden tökéletes ajándék: megnyitod a te áldott kezeidet és betöltesz minden lelkes állatot eledellel.*

Te parancsoltál a földnek, hogy az elhintett magvakból arany kalászokat neveljen: te parancsoltál az egeknek, hogy időnként megnyissák csatornáikat s harmatozzák alá az áldást és termékenyitsék meg a föld eltikkadt barázdáit; te parancsoltál a napnak, hogy éltető sugáraival nevelje és érlelje meg dús vetéseinket; te parancsoltál a sötét fellegeknek, a viharoknak, hogy rettenetes dühökkel ne semmisitsék meg a szántóvető reménységét.

Oh Uram, oly tehetetlen, oly sikertelen az ember munkája, ha azon atyai áldásod meg nem nyugoszik. Bizony egyedül te adtad és te tartottad meg a mezők gazdag áldásait a mi számunkra, hogy az igazságos munkásnak már itt ezen a földön is meg legyen a maga méltó jutalma.

Oh, mily édes öröm, oh mily boldogság, hogy mi nekünk most *nem* leverő fájdalmakkal *a csapásokról*, hanem gyermeki hálával *a vett áldásokról* kell megemlékeznünk!

Neked köszönhetjük Uram, hogy *nem hiába munkálkodtunk*: gondviselésednek hálálhatjuk, hogy *mi a te választottaid vagyunk*.

Hála néked jó Atyánk, hogy megörvendeztetted gyermekeidet a mezők gazdag terméseinek ajándékaival; hála néked, hogy bűnös voltunkra nem tekintve mivelünk kegyelmesen cselekedtél és betöltöttél jóvoltod gazdagságával.

Ne engedd jó Atyánk, hogy atyai áldásaidat átokká fordítsuk magunkra nézve; sőt inkább légy mivelünk segedelmeddel s megszentelő szent lelked kegyelmével, hogy vett gazdag áldásaidat — magunk, miéink, szerelmeseink boldogitására használhassuk. Hogy eleget tehessünk tartozásainknak s *tegyünk annyi jót, a mennyit csak tehetünk* . . . Legyünk könyörületesek az inség gyermekeihez, mint te könyörületes voltál mihozzánk, meg nem feledkezvén a mi megváltónk tanitásairól: *a mit egygyel az én kicsinyeim közül cselekedtetek, bizony mondom, én velem cselekedtétek azt.*

Segélj meg Uram, hogy atyai áldásaidat neked tetsző kegyes élettel hálálhassuk meg. S mielőtt felvennők *a hálaadás poharát*, hogy *te neked áldozzunk hálaadásnak áldozatával*: mosdass meg minket a bűnbánat könnyeiben, hogy legyen az tisztitó vizünk a lelkiéletre.

Aztán legyen a te őrködő gondviselésed a mi igazságos munkáinkon jövőben is. Uram! te reád néznek a mi szemeink: a mi igaz hitünk ragaszkodása találjon kedvet és meghallgatást kegyelmed ajtaján. Add a *vigasság örömének* ezután is a mi ajkainkra,

hogy atyai gazdag áldásaidnak örvendezve: áldjuk a te jóvoltodat, *ki eziziglen cselekszel irgalmasságot azokkal, kik szeretnek tégedet és megtartják a te parancsolataidat.*

Ezekben kérünk stb. Amen.

Rédiger Géza.

---

# Egyházi beszéd.

(Aratási hálaünnepre.*)

Alapige: XCV. zsolt. 1, 2 v.
Jőjjetek el, örvendezzünk az Urnak; vigadjunk a mi szabaditásunk kősziklájának! — *Menjünk eleibe hálaadással.*

Két jellemző kifejezés vonja magára figyelmünket a felolvasott igékben, atiai! Az egyik, a mely e szavakkal hív örvendezésre: „Jőjjetek el örvendezzünk az Urnak; — a másik: a mely hálaadásra int e felhivással: „Menjünk eleibe az Urnak". — Bár nyilvánvaló, hogy e kifejezések: „jőjjetek el" és „menjünk eleibe", a képletes szólásmódokban gazdag zsidó nyelvnek sajátosságai: mégis önként kinálkoznak e kérdések: hova jőjjünk el, hogy örvendezzünk az Urnak? Hol van az Úr, vagy miként mehetünk eleibe az Urnak hálaadással? — E kérdésekre az alkalom és helyzet adja meg a feleletet. Ha most az Urnak „kézzel csinált« hajlékában lennénk, azt mondanám: Jertek és itt e hajlékban, a mely a mi Istenünk tiszteletére épült és a melyben úgy a harangok ércznyelve, mint az orgonának áhitatot keltő akkordjai és az ünnepélyes csend Istent dicsőitik, itt e hajlékban dicsérjük Istent; mert hiszen ha ő nem lakik is kézzel csinált templomokban, de bizonyára jelen van azokban, a mikor az egybegyült hivek lelki buzgósága őt keresi. Ha közületek egyiknek vagy másiknak édes otthonában volnánk összegyülve Isten imádására e pillanatban, ismét azt mondanám: jertek és áldozzunk itt Istennek, mert ő jelen van az egyesek hajlékában is akkor, a mikor a családi áhitat égbeemelő nemes érzésekkel és magasan szárnyaló gondolatokkal tölti el a keblet. Valóban igaza van annak a bölcsnek, a ki a hozzá intézett eme kérdésre: „hol van Isten?"

* Elmondatott Homoród fürdőn, a homoródvidéki unitáriusok aratási hálaünnepén.

e szavakkal felelt: „Avagy azt mondjátok meg nekem, hogy hol nincsen az Isten"; mert az Úr jelen van minden helyen és időben, a hol és a mikor a keresztény kegyesség és vallásosság őt keresi.

Itt is azért, a kies helyen, a hova most különböző égtájak felől hálaadó imádásra összegyültünk, arra hivlak fel titeket, hogy: jertek, menjünk az Úr eleibe hálaadással — itt e helyen. Vagy e szépségben gazdag helyen, a szabad természet e csodásan gyönyörü ölén nem halljátok, nem érzitek-e, hogy fű, virág, madárdal s a balzsamos lég miként dicsőitik a teremtőt? miként hirdetik az isteni nagyságot? Nem érzitek-e itt e helyen különösen, hogy ez a föld kerekség valóban az Úr lábainak zsámolya?" Nem érzitek-e igaz voltát a zsoltáriró fellángoló érzésének, a mely e szavakban tör ki: „Mely nagyok a te cselekedeteid Uram; betölt a föld a te gazdagságoddal". Mikor látom a te kezeidnek munkáját, akkor így gondolkozom: avagy micsoda az ember, hogy megemlékezel ő róla?"

Nem valami titokzatos ok teszi hát e helyet szentté most e pillanatokban, hanem szentté teheti egyedül a vallásos buzgóság, a mely Isten igaz imádásában nyilvánul; a mely maga is hallani véli most az Úrnak Ezékiel prófétához intézett eme szózatát: „Jöjj ki a mezőre és ott szólok veled". — Nem a vallásos rajongás hozott most ide minket, a mely talán valamely valláshoz tartozó tárgyban (kegyszerben) csodatevő erőt keres (s a mely a mai mivelt emberek ezreit is csodatevő szent forrásokhoz vezeti): — hanem egyedül az egy Istennek tisztelete, a mely, ha őszinte, ha igaz, bárhol is kedves ő előtte.

Legyetek azért a keresztényi szeretet érzésével köszöntve általam mindnyájan tisztelt hallgatóim! kik e helyre összegyültetek. Annak a szeretetnek érzésével, a mely e földi hazában, az emberek között minden különbséget eloszlatni van hivatva; a mely előtt nincsen kicsiny és nagy, szegény és gazdag, úr és szolga; nincs nemzetiség; nincs vallásfelekezet; a mely mindeneket összekapcsol Isten tiszteletében és egy fensőbb emberi czél felé való törekvésben. — Egy a mi czélunk most, egy ok gyűjtött e helyre, egy a mi templomunk is. Legyen hát egy a buzgóság is, a mely Istenhez emel a hálaadás érzetében azokért a javakért, a melyeket az Isten ez évi kenyérben mindnyájunknak közösen nyujtott.

Jöjjetek keresztények és ti, a kiknek magatoknak kell éreznetek, hogy életünk minden pillanata kötelez, a nagy természet minden tapasztalható jelensége int az Isten iránti háladatosságra,

meggondolva, hogy erre a jelen alkalomra ez évi búzaaratásunk szerencsés bevégzése kétszeres okul is szolgál, vegyétek figyelembe Mózes prófétának ide vonatkozó intését: „A te mezei veteményed zsengéje aratásának ünnepét is megszenteljed“ s „Jőjjetek, menjünk az Ur eleibe hálaadással“.

Hogy miként történhetik ez, vagyis „miben áll az Isten iránti hálaadás“, ezt szándékozom éppen előttetek mai beszédemben föl-fejteni.

Jőjjetek hát menjünk az Ur eleibe hálaadással! vagyis:

I. Megemlékezve az ő jótéteményeiről, *tárjuk föl előtte szivünk hálaérzetét.*

II. Követve hálaérzetünk intéseit, *tanuljuk meg az Ur áldásait becsük szerint használni.*

Mig e pontokat kifejteném, ajándékozzatok meg szives figyelmetekkel!

I. Minden hálaadás vagy meghálálás a hálatartozás érzetéből, a jótétemények elismeréséből indul ki. Más szavakkal: Ha én hálás akarok lenni valaki irányában, szükséges, hogy tartozásomat lelkem teljességéből átérezzem. Ha hasonlattal akarnék élni s azt mondanám, hogy a hálaadás az erények kertjében egyike a legszebb, egyike a legillatosabb virágoknak, akkor a hálaérzetet (a jótétemények elismerését), a maghoz kellene hasonlitanom, a melyből amaz illatos virág kifejlődik.

S ha ez áll az emberek egymás iránti hálájára nézve, kétszeresen igaz az Isten iránti hálaadásra nézve. Mert hiszen a mig mi emberek egymásnak visszaszolgálhatjuk a tett szivességeket, hasonló szivességekkel, addig ezt Istennel szembe tehetjük-e? Bizonyára nem. Ezért a zsoltárok irója is, midőn lelkében e kérdés merül fel: Mivel fizessek az Urnak minden én hozám való jótéteményeiért? — a hála érzetében találja meg a feleletet, mert azt mondja: „A hálaadásnak poharát fölveszem és az Urat segitségül hivom“ — a mi más szavakkal annyit tesz: hálával vallom és ismerem be, hogy Isten volt legfőbb segitségem s ezért őt magasztalom és dicsőitem.

S most már azt kérdem t. hallgatóim! hogy ki az közületek, a ki ilyen értelemben Istennel szemben a hálára kötelezettséget ne érezné? — a ki kész szivvel ne vallhatná a zsoltárok irójával: „Kisebb vagyok Uram minden jótéteményeidnél, a melyeket velem cselekedtél!?“

Legelőször is hozzátok fordulok földmiveléssel foglalkozó afiai! Hiszen ti a legnagyobb áldásnak, a mindennapi kenyérnek munkásai vagytok. Ki érezné, ha ti sem éreznétek Isten jóságát, mint a kik ezt legközvetlenebbűl tapasztalhatjátok?!

A ti élethivatástok lehetetlenné teszi ugyan rátok nézve, hogy naponként könyvből szerzett ismeretekkel gazdagitsátok elmétek tárházát; hogy az emberi ész buvárkodása eddig felszinre hozott kinceiből a nagy mindenséget, a természet törvényeit s ezekben Isten hatalmát fölismerjétek: de hát kell-e gazdagabb ismerettár annál számotokra, mint a nagy természet nyitott könyve, a mely minden lapján az isteni nagyságot, hatalmat és bölcseséget hirdeti?!

Mondjátok meg, hogy látva a magot, a melyet elvetettetek, minden emberi erő hozzájárulása nélkül, sőt ember által nem is érthető, csodálatos módon kikelni s a felnőtt gabonaszárban megtizszereződni: nem inditott valami benső érzés meghajolni az Istenség titkos, csodahatalma előtt? az előtt, a hatalom előtt, a mely mozgásba hozza, működésnek inditja azt az élettelennek látszó parányi magot, a mely termékenységgel áldja meg a földet, parancsol esőnek, parancsol napsugárnak; a mely általában a természet háztartását oly bámulandó erővel vezeti?!

Vagy ha most visszatekintve — csaknem egy évi — munkásságotok folyamára, látjátok abban a nappalnak és éjszakának, a télnek és nyárnak, a pusztulásnak és ujulásnak oly megmásithatlanúl pontos váltakozását; ha meggondoljátok azokat a veszedelmeket, a melyeknek elvetett gabonátok vetéstől aratásig ki volt téve és tapasztaljátok, hogy mindezek mellett is az Úr, kinek hatalmában az elemek, ez évben is megőrizte számotokra ezt az örökböles törvényt: „Mig a föld leszen, vetés és aratás, hideg és meleg, nyár és tél, nappal és éjszaka lenni meg nem szünnek: nem érzitek-e Istennek egyfelől mindenható erejét és másfelől hű gondviselését, kifogyhatatlan szeretetét, a melyek a „kenyérnek botját" ez évben is megtartották számotokra.

Ti a legfáradtságosabb testi munkának emberei vagytok. De nem éreztétek-e számtalanszor, a midőn napi munkátok után oly édes volt a pihenés s a végzettek felett elmélkedve egy jóleső érzés szállotta meg sziveteket, a teljesitett kötelesség boldogitó öntudata, nem éreztétek ilyenkor, hogy nem átok, hanem áldás az emberen a munka s a paradicsomból kiüzetéskor átokképpen elhangzott isteni törvény: „Orczádnak verejtékével egyed a te kenyeredet" újabb paradicsom megalkotásának lőn biztositéka. Nem éreztétek azt az

üdvöt, a mely a munkából árad szét, a midőn ez üde pirosságot kölcsönöz az arcznak; megaczélozza az izmokat; megédesiti ízét ételnek, italnak; életkedvet ad, úgy, hogy nap-nap után lelketek édes meggyőződésével mondhatjátok el a prédikátorral: „Jó minékünk szemeinkkel néznünk a napot“; hogy aztán kebletek fohásza e szavakban törjön ki: Hála neked jó Istenem, hogy megsegitettél, erőt, egészséget adtál a munkára?!

Ti nem foglaltok magas polczot az emberi társaságban, de azért midőn mezőitekben végigtekintettetek az érett fejű kalászok rengő csoportján, látva a földet, mint valamely „teritett asztalt“ és tudva, hogy mindaz, a mit láttok, részben a ti fáradtságotok gyümölcse s a ti számotokra van teremve: nem éreztétek-e ti is magatokat épp oly közel az Istenséghez, nem éreztétek, hogy ti is a „teremtés koronái“ vagytok?!

A ti munkásságtok szintere a szabad természet, a mely egyfelől csodás rendjével és összhangjával Isten nagyságát és hatalmát juttatja eszünkbe; másfelől maga is egyes jeleneteiben hálára emlékeztet. Ti a fülemilének égbeszálló énekében Istent halljátok diesérni; a magból kikelt kalász Isten csodatevő erejét magasztalja; a megművelt föld, a mely megtizszerezve adja vissza az elhintett magvakat: a jótéteményeknek hasonlóval való visszafizetésére int . . .

Mindezen szózatokra maradhatna a szivetek érzéketlenűl?! Nem ker. afiai! én hiszem, hogy ti hálásak vagytok és hálátokat ki is mutatjátok nap-nap után szivetek szerint, igazán egy-egy áhitatos fohászban, a melylyel kezditek és végzitek munkátokat, s hiszem, hogy szivetekben most is visszhangra találnak a zsoltáriró szavai: „Jőjjetek, menjünk az Ur eleibe hálaadással!“

De vajjon csak ti éreznétek és csak nektek kellene éreznetek hálára kötelező érzéseket és intelmeket? Oh nem! Nekünk mindnyájunknak t. hallgatóim! Avagy munkáink végzése, hivatásunk betöltése után nem közös tulajdonunk e a föld, nem közösek-e annak tápláló áldásai?! Vagy nem éreztük-e mindnyájan életünk folyamán számtalanszor egy láthatatlan hatalom gondoskodását, egy láthatatlan kéz áldó működését, a melynek segélyével munkáinkban előbbre haladtunk, a mely most kételkedésünk közben irányt mutatott, majd csüggedezésünk közben felbátoritott. Kinek a gondoskodása, kinek a keze lett volna ez, ha nem az Uré?!

Ti nektek, szellem munkásai és mindenféle más foglalkozásu egyének, kik nem vagytok ugyan oly közvetlen szemlélői a föld

munkásságának, a mindennapi kenyér előállásának, de a kik éppen úgy érezhetitek fáradságotok után annak édes izét — tinektek hálával kell elismernetek azon bölcs berendezést, hogy a mig ti más munkatéren dolgoztok, addig vannak mások, a kik a ti testi táplálástokhoz szükséges eszközökről gondoskodjanak.

Szegények! szükölködők! kiknek kevés jutott a föld javaiból, nem látjátok e e körülményben az Urnak intését, a mely oda irányúl, hogy tanuljatok meg kevéssel megelégedve is boldogok lenni s mások ti általatok tanulják meg megbecsülni a fölösleget s azt nemes czélokra használni?!

Betegek és szenvedők! Nem éreztetek ti is boldogságot a fájdalom meg-megszünései közben, az enyhület pillanataiban és nem ismertétek-e föl ilyenkor Istennek azon bölcs törvényét, melyet a költő oly igazán fejez ki e szavakban:

„Fájdalom a boldogságnak
Egyik alkatrésze.“

Mindnyájan: kicsinyek és nagyok, ifjak és öregek, urak és szolgák, mindnyájan a hála érzetével kell elismerjük Istennek jóságát, hogy mindennapi kenyerünkről gondoskodott s hogy gondot visel általában életünkre. Mindnyájan el kell ismerjük, hogy ha bennünk van is erő, ha a mi munkásságunk világot hóditó nagy hatalom is, de van egy felsőbb hatalom is annál, a mivel az ember küzd és Pál apostol szavai szerint „hiába való Pálnak vetni, Apollósnak öntözni, ha az Ur nem ad előmenetelt.“

Azt mondja egy egyházi iró: Minden áldásnak, minden életnek forrása a gondviselés. Ezt érezni s ezen érzelemnek illő kifejezést adni akkor is, a mikor munkához fogunk, akkor is mikor munkánk sikerét aratjuk, ebben áll az Isten iránti hála s ez az, a mely minket méltókká teszen Isten magas kegyére. Ez a hit s ez érzet egyedűl méltó az emberhez.“

Azért távol legyen tőlünk atiai, úgy az elbizakodottság, mint a csüggedés, a melyek egyaránt megölői minden nemes törekvésnek. Foglalja el ezek helyét szivünkben az Istenben való szilárd hit és nemes bizalom. S foglalja el különösen az Isten iránti hálatartozás fölemelő és nemesitő gondolata. S most is meggondolva a szentkönyv szavait: „A földnek utolsó részétől fogva az igazaknak ékességük volt a hálaadásban való éneklés“ — „jertek menjük az Ur eleibe hálaadással“ s áldjuk, magasztaljuk a mi gondviselő Istenünknek nagy nevét.

Még egy módja van azonban Isten iránti hálánk kimutatásának — a mint fennebb is jeleztem. Ez nem kevésbbé fontos. Sőt — a mennyiben az érzésnek tettekben való megbizonyitására irányúl — még nevezetesebb is. Istennek áldásaiért hálát adhatunk ugyanis:

II. Az ő áldásainak becsük *szerint való használásával.*

Az embert ténykedéseiben, tetteiben érzések vezérlik. Mint a gőz a gép kerekeit, úgy hozzák ezek mozgásba az emberi akaratot és erőket. Fontos szerepük van tehát az életben. Ámde miután az érzések csak a „szivek és vesék vizsgálója" előtt ismeretesek a maguk igazi mivoltukban, mert emberi szemek előtt el vannak rejtve: az emberi itélet tárgyai inkább a cselekedetek, mint a melyekben az érzések legtöbbnyire nyilvánvalókká lesznek, s mint a melyekből igy az embernek becse és értéke meghatározható.

Az pedig teljes határozottsággal állitható, hogy minden érzésnek próbaköve a tett. „Nem minden a ki ezt mondja: „Uram, Uram", megyen be a menyországba, hanem a ki cselekszi az én mennyei Atyámnak akaratát."

Én azt hiszem afiai! hogy a hála érzése is csak akkor igazán kedves Isten előtt, és — főként — a hálaadás csak akkor teljes, ha hálaérzetünket készek vagyunk a tettekben nyilatkozó hálaadásban is megbizonyitani. Ám — nehogy félreérthessetek, sietek kimondani, hogy midőn tettekről beszélek, nem valamely olyan áldozatot értek, a minőket a régi idők emberei nyujtottak Istennek — s a minőkkel bizonyára ma is sokan készek lennének megváltani magukat más, talán nehezebb áldozatoktól! . . . Nem kivánja tőlünk Isten sem mezei terményeink első zsengéjét, nem állataink első fajzását égő áldozatul, nem kivánja semmi kincsünket, vagyonunkat, valamint nem kivánta a régi korban sem, ha szintúgy kedvesen fogadta is. Hiszen már Hóseás prófétája által így szól: „Irgalmasságot kivánok és nem áldozatot."

Hanem igenis azt megkivánja, hogy azokat a javakat, a a melyeket ő — szintúgy ajándékúl — ad nekünk, megbecsüljük s azokat Istennek tetsző, nemes czélokra használjuk.

Nem kételkedem abban, hogy tudjátok: miben áll becse az Isten jósága folytán részünkbe jutott javaknak. Egy becsét legalább is mindnyájan ismeritek, hogy t. i. azok — részben — fáradságotok gyümölcsei. De ismétlem és hangsulyozom: részben, mert azok egyszersmind Isten gondviselésének, szeretetének és kegyelmének ajándékai.

Ugy van afiai! és éppen ennek meggondolása teszi kötelességünkké, hogy azokból a javakból egyfelől emberhez méltóan éljünk és másfelől isteni czélokat szolgáljunk.

Ugy-e bár afiai már a közönséges életben is, ha valakitől olyantól kapunk ajándékot, a ki szivünkhöz közel áll — bármily csekélység legyen is az — szeretjük, megbecsüljük, sőt féltő gonddal őrizzük azt?! . . . Mennyivel inkább parancsolja a józan ész és lelkiismeretünk ezt tenni Isten ajándékaival?! . . .

Azért afiai! ha arra intelek, arra kérlek titeket, hogy a részetekül jutott földi javak használatában a mértékletesség és egyszerüség vezéreljen s ne pedig a dobzódás és fényüzés szelleme: meg vagyok győződve, hogy Isten nevében kérlek és emberhez méltót ajánlok. — Meg van irva: „Ha valaki szereti e világot, nincsen abban az atyának szerelme. Mert minden, valami e világban vagyon, testnek kivánsága, szemeknek bujálkodások és életnek kevélysége, nem az atyától vagyon, hanem e világtól.“

Vagy ha arra intelek, arra kérlek, hogy juttassatok a részetekül juttatott földi javakból másoknak is; felebarátaitoknak, a kik más segélyére vannak utalva, hogy törüljétek le az árváknak, elhagyottaknak könnyeit, vegyétek fel ügyét a nyomorultaknak, szerencsétleneknek, sorsüldözötteknek, segéljétek fel a szükölködőket, fogjátok pártját az árváknak, özvegyeknek; kötözzétek be a szenvedők, betegek sebeit: meg vagyok győződve, hogy Isten nevében kérlek és emberhez méltót ajánlok. — Nem akarom rajzolni mi szép és lélekemelő látni és tapasztalni is az önzetlen szeretet és irgalmasság jótéteményeit, csak azt mondom a költővel:

„Tégy jól s megérezed, mi jó, mi isteni.
A megsebhedt szívnek búján enyhiteni!!
Mert a ki jót teszen és könnyeket töröl,
A másnak szánt öröm saját keblébe gyűl.

Igen afiai! az az örömkönny, az a hálaérzet, az a köszönet, a mi a jótékonyság nyomán, a fölemeltek szeméről, ajkáról és szivéből ered, a legszebb ima, a mit mások mondanak el helyettünk, de a mely után a könnyebbülést magunk érezzük, a mely után az imából eredő megujulás a mi szivünkbe száll. Megvan irva: „Kölcsön ad az Urnak, a ki kegyelmesen ad a szegénynek“ és ismét: „A tiszta, szeplőtelen isteni szolgálat ebben áll: meglátogatni az árvákat és özvegyeket az ő nyomoruságuk idején.

Ker. afiai! Azt mondja egy közmondás, hogy a földnek nincsen nagyobb terhe a hálátlan embernél. Azért arra intelek, arra kérlek, hogy óvakodjatok mindenkivel — de Istennel szemben különösen — a hálátlanság embert kissebbitő bűnétől.

Szerezzétek meg magatoknak azt az ékességet, a mely ime! Dávid királyt is minden királyi diszénél inkább ékesitette: legyetek hálásak Isten iránt! Jertek, oh jertek, menjünk az Ur eleibe háladással!"

Szivetek teljék meg e pillanatokban Istenhez emelő vallásos érzettel. Aztán innen a buzgóságot magatokkal vive, legyen ez a ti tetteiteket vezérlő fény; legyen az a fény, az a melegség, a mely derüssé tegye életeket, boldogságot áraszszon körületek. Ámen.

ÜRMÖSI KÁROLY.

## Szép élet.[1]

Szép ez az élet a gyermeki korban,
Hol nagy örömre oly kicsi tárgy kell;
Szép azután is, majd ha idővel
Ifjú korodnak napja derül fel —
S látod a mennyet, érzed az üdvet . . .
Ifjú korunkban szép ez az élet . . .

Szép ez az élet férfi korunkban,
Melyben az ember kezd cselekedni;
Ismeretet gyűjt, küzd, koszorút nyer,
Lángesze kutat, felfedezést tesz,
Alkot sok remek és csuda dolgot;
Férfi korunkban szép ez az élet . . .

Szép ez az élet alkonyatán is,
Melyben a múltra visszatekintve
Számba vehetjük a tiszta eredményt;
Őszi napoknak fénysugarában
Látjuk az áldást szerte oszolni . .
Szép ez az élet alkonyatán is . . .

Szép ez az élet künn faluhelyen
Lomb-koszoruzta bérczek alyán,
Földmiveléssel foglalkozni,
Majd vadat űzni rengetegekben —
Néha vigadni bor, zene mellett.
Szép ez a vidám, gondtalan élet.

[1] Mutatvány irónak sajtó alatt levő költeményeiből.

Szép a családi körben az élet,
Melynek alapja tiszta szerelmi
Kölcsönös érzés, oszlopa hűség,
Munka megosztás, kit hogyan illet —
És koronája lány, fiú gyermek.
Szép a családi körben az élet.

Szép az az élet, mely a művészet
Bűverejével képzi világát,
És ha mi kincset gyűjt, szerez, abban
Kész vele dús'bbá tenni hazáját —
Szép az az élet, melynek fénye
Visszasugárzik nemzetére.

Legszebb még is az emberi élet,
Mely az erénynek útaiban jár;
Azt teszi, szólja minden esetben,
A mi előtte szent, igaz és szép —
Hogyha meg is kell halnia érte,
Nincs hatalom, mely félre terelje.

NAGY LAJOS.

## Az angol unitáriusok gyűlései.

Pünköst hete a mozgalmak ideje volt angol unitárius testvéreink életében. Május 25-től jun. 1-ig egymást követték az érdekesnél érdekesebb gyűléseik Londonban. Az érdeklődés, mint lapjaikból olvassuk, akkora mérvben nyilvánult, a mint eddig egyszerse. A különböző testületek ünnepségei mind egy közös czél elérhetésében összpontosultak. Nagy volt az egyes gyűlések hatása a jelenlevőkre és érdeklődőkre. S az összes ünnepségek lefolyása maradandó nyomot hagyott az angol unitáriusok életében. Biztatást nyertek az unitárius tiszta keresztény eszmék győzelme iránt. Közelebb jutottak az erőt adó *egységhez*, rendíthetetlen reménynyel teltek bé a jövő sikerére nézve; áldoztak a multnak, életet adtak a jelennek, s megerősítették a jövő alapját. Anglia, Irland, Wales, Skotia, Franczia, Német, Olasz, Belgium, Hollandia, Orosz, Dán, Magyarország, Sweitz, India s az Amerikai Egyesült Államokban visszhangozzák a gyűlések eseményeit, lelkesitő eszméit. Uj pünköst volt, melyen az apostolok különböző nyelveken beszéltek, de mind csak egyet hirdettek; új pünköst volt, a melyre több országból az emberek összesereglettek, s mindnyájan megkeresztelkedtek. Uj pünköst és szent lélekkel mindnyájan betelének.

Május 25-én a különböző helyekről a különköző unitárius társulatok gyűléseire összejött vendégek egy része kirándulást tett London környékére, míg „az unitárius és más szabad gondolkozók nemzetközi társulatá“-nak tagjai ismerkedési összejövetelt tartottak.

Május 26-án, pünköst első napján, az új százév gyűlései — a mint ezt az angolok nevezik — a templomozásokkal vették kezdetüket. A különböző templomok zsufolva voltak áhitatos hívőkkel. A vendégek közül többen predikáltak a londoni vagy a vidéki templomokban, a délelőtti vagy az estvéli istentiszteletek alkalmával.

Május 27-én a pünkösti áhitatoskodások mellett a *nemzeti unitárius társulat* tartotta meg gyűlését, a mely e napon *nemzeti unitárius mértékletességi társulatnak* kereszteltetett. E gyűlésen sok

érdekes és beható tanácskozás volt, a melyek inkább a belföld ügyeivel foglalkoztak.

Május 28-án délelőtt a vasárnapi iskolai társulat mintegy 400 tagja tartotta gyűlését, a melyen több nevezetes intézkedés után a vasárnapi iskola érdekében és ügyeiben kiadott művek jelentettek be. E gyűlésen nem unitáriusok is sokan jelentek meg Londonból.

Délután a központi *postal mission* társulatnak volt gyűlése, melynek tagjai a gyűlés után Richmondra rándultak ki. Később az unitárius papok nyugdij ügyében alakult bizottság tartotta meg érdekes ülését.

Este a St. James Hallban a *Brit és külföldi unitárius társulat* tartott évi közgyűlése alkalmából rendes istentiszteletet, a melyen többen, mint 2000 voltak jelen. Az egyházi beszédet Stopford Brooke londoni jeles lelkész mondotta. Istentisztelet végeztével a gyűjtésből több mint 80 font (1700 kor.) gyűlt össze a társulat javára.

Május 29-én volt a Brit és külföldi unitárius társulat évi rendes közgyűlése. A társulat alapításának 75 ik évfordulati ünnepe volt ez. A jelentésből látjuk, hogy stipendiumon egy skót tanulót minden évben ezután Oxfordra küldenek a Manchester Collegeba. A japán unitárius mozgalmak további intézése teljesen a benszülöttek kezébe tétetett le. Az utóbbi 42 év alatt 100 új unitárius egyház alakúlt csupán Angliában, nem számitva a külföldi munkálkodást s a társulat segitségével külföldön alakult egyházakat. A titkár, valamint a pénztárnok részletes jelentését tudomásul vették. Azután szebbnél szebb és tartalmas beszédekben a jelen állapotot és a jövő teendőit vitatták meg, mert a mint egyik szónok kifejezte az unitárizmus teljesítette ugyan a maga kötelességét, megtette teendőit s mindent nagyon jól, de azokat még félig se végezte be. Türelemmel, szilárd akarattal és elhatározással kell tovább menni, míg a kovász az egész tömeget megéleszti. Az unitárizmus a maga munkáját csak akkor végzi be, a mikor a vallás lényegéül nem a nézetek helyességét, hanem az őszinteségét tekintik. Tiltakozott a gyűlés a kormány azon eljárása ellen, hogy az unitáriusok pénzén oly iskolák állittassanak fel, melyek ügyeibe ők bele nem szólhatnak. Követelik maguknak a helyet minden iskolai felügyelőségnél s ennek érdekéből országos mozgalmat inditanak.

Este a szokásos *soire* vidám hangulatban folyt le.

Május 30-án „az unitárius és más szabad gondolkozók nemzet-

közi társulata" tartotta gyűlését. A gyűlés terem tömve volt s a különböző nemzetek lobogói lengtek a karzatról. E társulat 1900-ban alakult Bostonban az amerikai unitárius társulat 75 évi fennállása ünnepélye alkalmával. Czélja: fentartani az érintkezést mindazon szabad gondolkozó férfiak és nők között, bármely nemzethez vagy valláshoz tartoznak is, a kik egyesülni kivánnak a tiszta vallásban és a tökéletes szabadságban, a kik növekedni óhajtanak a testvériségben és az együtt munkálásban. Gyűléseit két-három évenként különböző országokban tartja. A társulatnak van elnöke, titkára és végrehajtó bizottsága, a kiket miden gyűlés alkalmával a határozatok végrehajtására választanak.

Most elnök Carpenter J. a Manchester College nyugalmazott tanára volt, titkár C. W. Wendté Amerikából. A gyűlés megkezdése előtt istentiszteletet tartottak. A gyűlés megnyitása után az elnök üdvözölte a franczia, német, holland, dán, magyar, olasz, orosz, indiai stb. képviselőket, a kik mindannyian tartalmas és szép beszédben válaszoltak. A magyar képviselő Józan Miklós budapesti lelkész volt, ki szép beszéd mellett átadta a társulatnak püspökünk, egyházunk és a budapesti egyházközség üdvözletét.

Olaszországot Bracciforti képviselte. Beszéde után Carpenter elnök felemlítette, hogy Bracciforti érdekes mozzanatot beszélt el neki arról a tiszteletről, a melylyel Italia királynéja Channing, Martineau művei iránt viseltetik. E művekre ő hivta fel a királyné figyelmét, s a királyné nagy megpróbáltatásai közben, a mikor férjét meggyilkolták, azokból a művekből azt a hitet tanulta meg, mely oly imában nyert kifejezést, melyet a kathol. egyház elátkozott, de a nép szivébe fogadott, egy imában, melyben kiöntötte a királyné lelke bizodalmát az atyában s bocsánatot kért a gyilkos számára.

Az idegen képviselők fogadása után május 30-án és 31-én egymást követték a szebbnél szebb felolvasások. A felolvasók sorában ott volt Józan Miklós lelkészünk is, a ki becses felolvasást tartott népünkről s a nép lelkének a költészetben való megnyilatkozásairól. Május 31-én délután 4—6 óra közt a londoni lord Mayor fogadta a nemzetközi társulat tagjait. A lord Mayor üdvözletére Carpenter elnök válaszolt, elmondván hogy ők most 15 nemzetet és 18 vallást képviselnek s mióta együtt vannak, semmi egyenetlenség vagy visszavonás nem történt közöttük. Mindnyájan azon boldog tudatban vannak, hogy a brit birodalomnak, melynek London a központja, legnagyobb érdeke a *béke*. Békét élveztek ők

vallásos gyűléseiken s reméli, hogy nem messze az idő, a mikor az áldott béke jut osztályrészébe minden nemzetnek. A lord Mayor feleletében jelszónak nevezvén a *békét, jóakaratot és békességet kivánt mindenkihez.*

Jun. 1-én e társulat folytatta gyűlését, a melyen az elvégzendő munkáról tárgyalt. Majd a végrehajtó bizottságot választották meg. A jövő gyűlést 1903-ra tervezik Hollandiába vagy Svájczba.

Csifó Salamon.

---

# Gondolatok.

Meleg-Földvár, 1900. sept. 25.

Ablakomon behajlik az eczetfa ága. Zöldes levelei, melyeknek egy része kezd sárgába átmenni, enyelegve játszanak a betolakodó napsugárral. Mely mintha mondaná: Bocsássatok be ahoz a jó emberhez, nézzétek, mint kivánkozik utánam! Jól mondod, kedves napsugár! S ti ruhát váltó csalfa falevelek, mit mondjak rólatok, lám ti nem vagytok oly szeretetreméltók, hol van mosolygó arczotok, mely elűzi körünkből a bánatot? A múlandóság jelképei lettetek. S mi a czélotok? Mint előhírnökei az ősznek figyelmeztetni akartok-e talán, hogy az ember életének is van ősze és arra gondoljon mindenki előre, ki attól nem késett meg, mikor annak tavaszában nem gondol semmire, legalább olyanra, mi komoly dolog?

Igazad van. Az ember életének ősze csak megjön, akár hívja valaki, akár nem. Hogy nálam megérkezett, bizonyítják fáradt tagjaim és a gondok sokasága, mely rendre csak összekerűl. Olyan az, mint a víz folyása, mely haladtában mind többet von magához, mert minden völgy hozza a maga jutalékát. Oh életem völgyének csendes kanyarulatai, ti is meghoztátok a magatok búját, keservét és a gondokat, melyek az élet napjait összefűzik! Talán ti nélkületek nem is élhet az ember, azért neveznek emberi élet: siralom völgyének.

Mit tudom én.

Csak azt érzem gyakran, hogy nehéz élni.

De azért csak élünk, mig élnünk adatik.

A jó Isten tudja, miért adja, kit, hogy megalázzon, ha gondolataiban fennhéjazó, gőgös volt, kit, hogy kitűntessen, próbára akarván tenni megadását és hitbeli bizalmát a csapások elviselésére.

A ki adja, ő tudja, miért tevé.

Ne kutass utánna.

Véres verejtéked munkájával termeled a tápláló gabonát, a szívünk nemesebb érzelmeit sanyargató tigriskarmokat is csak lelki fájdalmainkkal birjuk onnan kitépni.

Azért csak halkabb hangon beszélj önmegadás, ne légy követelő. Türelem!

Felső-Zsuk, 1900. oct. 7.

Kevés oly ideát hallunk, vagy olvasunk, melyet mások ne mondottak, vagy meg ne írtak volna.

Legtöbb ismétli, vagy variálja azt, mit egy előtte való mondott.

S ez nem is tűnhetik fel senkinek, ha meggondoljuk, hogy az eszméknek kiapadhatlan forrása az emberi szív, melyből kell, hogy merítsenek az írók, ha természetesek és élvezhetők kivánnak lenni.

A szív adja az impulsust, az ész dolgozza fel a nyert benyomásokat, mint a billentyúk ütése, mely rezgésbe hozza a zongora húrjait és ezek művészi összetétele megragadó zeneműveket alkothat.

A szív húrjain játszanak az írók, csudálatosan, ha műveikben sok eszmét már előttük megénekeltek és ahoz valamiben hasonlót fognak még mások teremteni? Az eredeti feltűnő, mint mindaz, mi elüt a megszokottól, az általánostól. Az eredeti a lángésznek jelzője és az oly ritka, mint a gyémánt az ékkövek között.

A lángész eszméivel irányt szab egy emberöltő gondolkodásának, be kell nyúljon merész kézzel a jövő esélyeibe, midőn annak alakulatairól felvilágosítja a korában élőket. Ugy van ő, mint a ki távcsőn észleli a távolban elvesző tárgyakat, melyeket puszta szemmel nem láthatunk.

De ha oly ritka az és kezeink között vannak más becses anyagok, ha nem is gyémántok, mit keressünk czéltalanul idegen, eddig ösmeretlen tájakon?

Elégedjünk meg a mivel: élvezhetővel kinálnak. A mit megkövetelhetsz az írótól az, hogy a mit ír legyen hű mássa a képnek, melyet rajzolni akar és hogy azt vigye ki a vonzó irály ecsetjével, mert az emeli becsét, ép a mint a tónus, mely adja meg a zenemű és festő képének értékét.

Ha sétálni megyünk kikerűljük a döczögős, dombos helyeket, szívesebben haladunk egy síma kerti fövényes úton, vagy frissen

kaszált gyepen, mint egy kevéssel azelőtt kavicscsal borított országúton, vagy hantos, borozdás szántáson át. Igy vagyunk az olvasással is. Midőn olvasunk: tanulni akarunk, vagy múlatni, mindkét esetben eredményesebb és élvezetesebb lesz, ha gördülékeny nyelvezet velocipédjén jutunk el tárgyunk ösmeretéhez és nem összetört tagokkal.

Az igaz, hogy fáradságos munkának édesebb a gyümölcse, mintha könnyen kapjuk; de ez csak azon esetben áll, ha az ásó és kapával saját földünket műveljük és nem mások által vetett gabonaföldeken indulunk meg tarlózni.

A finom étel is jobban izlik tisztán felteritett asztal mellett, mintha azon meglátszik a konyha zsirja, pecsétje.

Tehát természetesség, kellemes előadás, ezek azok, melyek nem nélkülözhetők egy írónál.

Igy szellemünk ki lesz elégítve, ha nemis hegytetőkön áttörtetve érjük el a bércz fokát, mely uralja a völgyet és gyönyörű kilátást nyújt az alant fekvő térekre. A viszonyokhoz alkalmazkodva kevesebbel is beérjük.

*

Sok gyermek, midőn könnyen mond itéletet szüleinek tettei felett, nem gondolja meg, hogy hány álmatlan éjszakának és gondban töltött napnak árán jutott örökéhez.

Báró Petrichevich-Horváth Kálmán.

# Koncz Judith.

† 1901. aug. 22.

Az unitárius egyház jóltevőinek sora egy új névvel gazdagodott.

Koncz Judith hunyadmegyei vajdahunyadi lakos az unitárius egyháznak pénzben és földbirtokban több ezer korona összegű hagyományt tett.

Abból a családból származik, mely már előzőleg Koncz János és Koncz Julianna jóltevőket adta az egyháznak.

A családnak minden erénye meg volt benne. Egyszerűség, munkás élet, a vallásnak és a tudománynak szeretete.

Hitt és tanult és egyike volt a leghivőbb és legtanultabb nőknek és a gazdaságban szorgalmas. A szellemiek iránti szeretet egyesült benne a gyakorlati dolgok iránti jó érzékkel. Finomlelkű nő munkaerővel.

És munkásságának eredményét mintegy felerészben egyházának hagyományozza.

Kegyelettel fogjuk megőrizni a kiváló nő emlékét és nevét a halhatatlan jóltevők könyvébe irjuk föl.

Péterfi Dénes.

## IRODALMI ÉRTESITŐ.

**Rédiger Géza költeményei.** Második kötet. Kolozsvár, 1901. (Gámán János örökösei.) 8. r. 1—179 l. Ára 2·40 kor., velin-papiron 3 korona. — A Keresztény Magvető olvasói előtt jól ismert név a Rédiger Géza neve, ki a fenti czim alatt most rendezte sajtó alá költeményeinek második kötetét. A kötet tartalmát hazafias, vallásos, társadalmi, politikai költemények, dal, románcz, hymnus, életkép, népmese, legenda, zsoltárok, epigrammok teszik. A meglett férfikor komoly tüze és mély eszmegazdagsága árad szét e költeményeken. Rédiger Géza határozott költői lélek, meleg, lobbanékony és a behatások iránt fogékony szivvel, mely minden szépért, nagyért hevülni tud. Lelke tele van nemes idealizmussal: emelt fővel s kétségbeesni nem tudó büszke öntudattal hirdeti az erény diadalát, a kebel nemesebb érzéseinek jogosultságát, bár tudja, hogy e kalmár-világban „csak gúny fogadja az ábrándozót". Hazafias költeményeiben most mély borongással, majd szilaj fájdalommal kesereg a jelen sivárságán: az oltár ledöntve, a hit összetörve, a honszeretet szent zsolozsmáit fölkent próféták nem zengik, a honszerelem szent tüze kihamvadott, szétdöntve, rontva, sárba tiporva minden, mi nagy és dicső volt a multban, s nincs a ki fölrázza, önérzetre ébreszsze ezt az alvó nemzetet. De azért nem csügged, hisz a nemzet életerejében. „Ne féltse senki e nép elveszését: jövő nagyságát magában hordja". Ime már is „közelg a bárka, mely az uj világot magába rejti". A keleti háboru hirére csatasípot ragad s a török-magyar ölelkezés mámorában szilaj ujjongása csatára tüzelő riadó harsonává izmosul. Olyan jól esik hallanunk ezt az erős férfias hangot ma, midőn — kevés jóravaló lantpengetőnk kevés jóravaló alkotását leszámitva — a nagy tömeg léha és minden erkölcsi tartalom nélküli riporter-poesise ütött tanyát a Múzsák szent berkében s minden bokorból a világfájdalmas moderuség limonádé-izű pityergése vagy a mivelt nyugat csodálatától eltelt s az anyaföld lüktető szivverését nem értő és nem érző kozmopolita-költészet félig idegen hangja szól. — Hazafias költeményei mellett éppen oly sikerültek vallásos költeményei is. A

ragyogó phantasiáju költő-pap itt éppen elemében van. A leborulás szent mysteriuma az áhitat ihlettségét leheli a szárnyaló gondolatba. A koronás dalnok fenséges költészetétől lelke ihletet, stilusa szint, nyelve zordon erőt, képzelete merész szárnyalást nyert. A VI. zsoltár („Uram, ki búsulsz . . .“) szaggató bünbánata oly megrázó erővel zokog a Rédiger egyszerü nyelvén, hogy nem habozunk vallásos költészetünk egyik legszebb gyöngyének tekinteni. Általában a többiek is sikerültek. Családi, társadalmi, böleseleti költeményei eredeti költői egyéniséget árulnak el. „Juhász bojtárja“ pedig a népies elbeszélő költészetnek egyik legremekebb darabja, melyet mostanában olvashattunk. Meg vagyunk győződve, hogy a kritika rideg bonczoló kése ha fedezhet is fel hibát, egy-egy provincialis szólamot, azoknak tűhegyreszedése mellett sem sokat árthat a Rédiger koszoruja épségének. *(P. M.)*

---

# KÜLÖNFÉLÉK.

**Angliában** az uj király VI. Edvard leendő megkoronáztatása alkalmából a királyi esküforma tárgyalás alá került a parliamentben abból az okból, hogy a katholicismus ellen igen éles kifejezést tartalmaz. A kormány hajlandóságot mutatott az enyhítésre és tényleg oly formában is terjesztette a szöveget a parliament elé, melyet a róm. kath. vallásu képviselők is elfogadhattak. A főrendi házban a javaslat harmadszori felolvasásakor a katholikus peerek a kormány előzékenységét azonban ugy méltányolták, hogy továbbmenő követelményekkel állottak elé, t. i. annak a kihagyását is kivánták, hogy a király a protestantismushoz hű lesz. Salisbury kormányelnök erre igen találó nyilatkozattal felelt „A kormány most tudja, hogy a róm. katholikusok az eredeti királyi esküben levő sértő szavak kihagyását nem kivánnák, *ha egyidejüleg az eskünek az a része is visszavonatnék, mely a protestans trónutódlást biztositja.* A kormány azonban sohasem nyilvánított oly szándékot, hogy az eskünek ezt a részét visszavonja.“

**Francziaországban** az *egyesületi* törvényt, melylyel a köztársasági kormány a szerzetrendek politikai működését akarja ellenőrizni, a senatus is elfogadta 179 szóval 99 ellenében. A lapok tudósitása szerint több feloszlatott szerzetrend Luxemburgban vásárolt földbirtokot, hogy ott kolostorokat alapítsanak. Más országot is próbálnak vagyonukkal boldogítni a Francziaországból kiszorított szerzetrendek. Német-

országba a jezsuiták ismét szeretnének bejutni és mindent elkövetnek a kitiltó törvény eltörlésére, ez időszerint ugyan eredménytelenül. Magyarországon Szeged városának 40 milliós kölcsönt ajánlottak fel kétségtelenül nem csupán pénzügyi czélból. Vatikáni körökben a „Memorial diplomatique“ szerint úgy vélik, hogy a pápa az új törvényt nyilvánosan helytelenítni fogja, de kerülni fog minden élesebb hangot, hogy megőrizze a mérsékletet, a melynek határát a köztársasági kormánynyal szemben a Vatikán még olyasabb esetekben is eddig át nem lépte. Azt az alapelvet, hogy a franczia köztársassággal a lehetőleg barátságos viszonyt kell ápolni, mi Rampolla bibornok pápai titkár politikájának egyik határozott alapelve, az egyesületi törvény bármennyire kellemetlenül érintette is különben a Vatikánt, megingatni nem fogja. Hát az lehet. Csakhogy a Francziaországgal szemben való eme kényszerű mérséklet fanyar izét ne igyekezzék Rampolla biboros ur más országokban szerzendő kárpótlásokkal enyhiteni.

**A szabad protestánsok missiója a katholikusok között.** Réville, a párisi jeles theol. tanár érdekes felolvasást tartott a fennebbi czímen az *unitáriusok és más szabadgondolkozók nemzetközi társulata* gyűlésén Londonban. Többek közt így szól: A „feltételek, a melyek között a protestánsok befolyásaikat gyakorolhatják, a különböző országok vagy társadalmi osztályokhoz mérten, nagyon különböző. Nagy hiba még csak gondolni is, hogy a különböző fajok, nemzetek és különböző tehetségü emberek között a vallásos nevelésre vonatkozólag egy és ugyanozon módszer alkalmazható . . . Azok között, a kik még szorosan ragaszkodnak a római kath. hithez, s a kiknek szellemi fejlettségük még fejletlen, lehetetlen a protestantizmusnak számbavehető propagandát csinálni. Az ilyenek nem értik s nem is érthetik meg a protestantismust s az ilyenekkel vesződni épen annyi, mintha algebrát akarnánk tanitani egy olyan embernek, a ki még az osztást, s a szorzást se tudja. Némely országban, a hol nem igen vannak protestánsok, bámulatos, mily ferde nézetek vannak róluk, mert a bár őszinte, de tudatlan papok a legostobább legendákat terjesztik róluk. Ily országokban protestánsnak vagy atheistának lenni egyet jelent s a katholikus hit szerint a protestánsok mint „kiátkozottak“ örök kárhozatra s a pokol örök gyötrelmeire taszitandók.

Ily társaságokban a szabad protestánsnak a legkisebb reménye se lehet, hogy megnyerjen bár egy lelket szabad és felvilágosodott vallásos hitének, mert azok, a kiknek beszél, sem a szabadságot, sem a világosságot nem tudják méltányolni. Ily helyeken a protestáns embernek minden fáradságát és buzgóságát arra kell forditania, hogy igyekezzék a társadalom felszabadulni, magát emancipálni, s vállalkozzék a tanulásra és gondolkozásra. Ily helyeken le kell mondani az egyházi, illetve a vallásos organisatióról, s a helyett a történelmi és a tudományos ismereteket kell terjeszteni, hogy lássák be maguk

az illetők a hagyományos katholikus egyház tanitásának képtelen voltát." (—ó.—n.)

**Tolstoi gróf** a szent zsinathoz intézett iratában adja az ő hitvallását, melyből közöljük a következőket: „Én semmi olyanban nem hiszek, mi a hitczikkely arra nézve, a ki azt aláirja. De hiszek sok olyan dologban, a melyeknek nem hivésével szeretnének engem gyanusitani. Hiszek Istenben, a ki szellem, szeretet, minden dolog alapelve. Hiszem, hogy ő bennem van és én benne vagyok. Hiszem, hogy az Isten akaratja sehol sincs kifejezve tisztábban, világosabban, mint az ember Jézus tanitásában; az ember a Krisztust nem tekintheti Istennek és hozzá szerintem imát nem intézhet a nélkül, hogy Isten ellen a legnagyobb sértést el ne kövesse. Hiszem, hogy az embernek igazi boldogsága az Isten akaratjának teljesitésében áll; hiszem, hogy az Isten akaratja az, hogy minden ember szeresse embertását és másokkal szembe mindig úgy cselekedjék, mint ő kivánja, hogy mások vele szemben cselekedjenek, mi az evangélium szerint az egész törvényt és a prófétákat magába foglalja. Hiszem, hogy az élet értelme közülünk mindenikre csak az, hogy a szeretetet magában kifejtse, hiszem, hogy a szeretetnek kifejtése boldogságot ad nekünk ebben az életben, mely boldogság napról-napra mind nagyobb lesz, és a más világon annál nagyobb boldogságot, minél inkább megtanultunk szeretni . . . Visszatérni azokhoz a tanitásokhoz, melyek alól oly sok szenvedés árán fölszabadultam, többé nem tudok . . . Azzal kezdtem, hogy az orthodox egyházat inkább szeressem, mint nyugalmamat; azután a kereszténységet szerettem inkább, mint az orthodox egyházat; most az igazságot mindennél jobban szeretem a világon. De eddig, a mennyire érteni tudom, reám nézve az igazság a kereszténység. Én tehát megismerem a kereszténységet és hogy minden törekvésemet és cselekedetemet az én hittételeimnek megfelelőleg igyekszem alakitni, ennek köszönöm, hogy békében és örömben élek és békében és örömmel nézhetek a halál elé is."

**Gyászhirek**: *Koncz Judith* földbirtokosnő aug. 22-én életének 36-ik évében elhunyt Vajda-Hunyadon. Az elköltözöttet mint édes testvérei gyászolják: Koncz Rózália, özv. Gál Józsefné, Koncz Karolina, özv. Pásztói Dániel Lőrinczné, Koncz Eszter, özv. Sinka Mihályné, Koncz Klára, özv. Mihálcz Andrásné, Koncz Juliánna, özv. Sövér Adolfné. Temetése unitárius szertartás szerint a közönség nagy részvéte mellett ment végbe. — *Dersi Dersi István*, okl. gazdász, gazdasági gyakornok, életének 25-ik évében, Tisza-Dobon rövid betegség után elhalt. Dersi Dersi János deésfalvi birtokos és egyh. tanácsos édes fiát vesztette a korán elhunyt ifjúban, Dersi Ilona, Rosnyainé, továbbá Dersi Katinka és Dersi János testvérüket. A Dersi családon kivül a Járai, Szentiványi, Berzenczey es Felszegi családok gyászolják. — Adorján Domokos tordai énekvezér fia, *ifj. Adorján Domokos* életének 12. évében szülői és testvérei fájdalmára megszünt élni.

# ARANYKÖNYV.

**Az „Ezredéves Emlékalap"-ra tett kegyes adományok.**

(24-ik közlemény.)

| | | | |
|---|---|---|---|
| 266. Molnár János, lelkész Ádámosról | 2 | kor. | — fil |
| 267. Kádár Lajos, lelkész és neje Gyepesről | 6 | „ | — „ |
| 268. Ürmösi Károly, lelkész Jánosfalváról | 2 | „ | — „ |
| 269. Csegezy László, esperes Bágyonból (2-szor) | 3 | „ | 76 „ |
| 270. Félévi kamatban | 161 | „ | 70 „ |
| 271. Egyed Ferencz, lelkész H.-Szt.-Pálról | 10 | „ | — „ |
| 272. N. N. Egyed Ferencz h.-szt.-páli lelkész útján | 6 | „ | — „ |
| 273. Gálfalvi István, lelkész Haranglábról | 4 | „ | — „ |
| 274. Vass István lelkész H.-Szent-Péterről (2-szor) | 6 | „ | — „ |
| Összesen... | 201 | kor. | 46 fil. |
| Az előbbi 23 közl. összege... | 6473 | „ | 61 „ |
| Együtt... | 6675 | kor. | 07 fil. |

E közleményben foglalt adományok a félévi kamat kivételével mind lelkészeinké. Vártam is. Fogadják érette szives köszönetemet. Remélem, hogy példájok másokat is lelkesítni fog.

Kolozsvárt, 1901. augusztus hó 18-án.

Ferencz József,
unitárius püspök.

**Adakozás a kolozsvári unitárius egyházközségben.**

A kolozsvári egyházközség orgonájának teljes megujítására **2300** korona adomány tétetett.

Magának az adakozónak nevét nem irhatjuk ki, mert ismeretlen kiván maradni. De kiirjuk a tényt, a nagylelkű adományozást és azért hálás köszönetünket fejezzük ki.

Kolozsvár, 1901. julius hó.

Péterfi Dénes,
unitarius pap.

*Adakozások a Sepsi-Szt-Györgyön épitendő unitárius templom-alapra.*

(Tizenötödik közlemény.)

*Kézdivásárhely:* Antonya János, Kádár Béla, Kisegitő pénztár, Kvhelyi pénztár, Takarékpénztár 2—2 kor., Kiss Jenő, ifj. Czimbalmos Ferencz, László Zoltán, Török Sándor, N. N., id. Kupán József, Benkő Sándor, Geréb

János, ifj. Dávid Istvánné, Szabó Mózes, Nagy Ferencz, Tóth István, Csiszár Imre, Dénes Lajos, Gaál István N. N., Török, 1—1 kor., Bartók Károly, Kiss Lajos, Cap Adolf, Elekes Béla, Nagy Ferencz, Turóczi László, K. Csiszár József 60—60 fill., Demény F., Dr. Bánffy Zsigmond, 50—50 fill., Szotyori Dániel, Csiszár Dénes, Vertán testvérek, Wellnréiter, Török Sámuel, Tóth József, Ambrusné, Benkő Pál, N. N., Vertán István, Czetz Márton, Nagy Lajos, Dávid János, Lani Albert, Balázs Károlyné, N. N. Szőcs Mózes, Dobál Lajos, F. L. F. 40—40 fill., Turóczi István 30 fill., Sübek, Jancsó Elekné, Varga Vilmos, N. N. Szőcs Dénes, Kovács, Szőcs Lajos, Kis József, Grosz Ferencz, N. N., Binder János, N. N., László Zoltán, X. Y., Szőcs János, N. N., Dézsi János, Dr. Balogh Vendel, Giblinger Gyula, Győrfi Sándor, Jancsó, A. A., N. N., Czimbalmos Ferencz 20—20 fill. Zsigmond Ferencz 1 kor. összesen: 45 kor. 90 fill.

*Zabola:* Gr. Mikes Ármin, Földes György, Ev. ref. egyházközség 2—2 kor., Debrecsy Ferencz, Csekme Ádám, Miskolczy Vilmos, Szász Mihály 1—1 kor., Both György, Bodi Endre, Szabó János, Khell Gyula, Balogh Albert, Jakab Gyula, Bartha Károly 40—40 fill., Kónya József, Héjja József, Kónya Lajos, Hadnagy Imre, Szabó Dénes, Zsidó József, Deák Lajos, Kovács Sámuel 20—20 fill. összesen: 14 kor. 40 fill.

*Brassó:* Bene István, Nagy Áron, Kenyeres Károly, Kovács Károly, Siklódy István, Veress György, Rombauer Emil 2—2 kor., Hiemesch Ferencz, Szabó Sándor, Török Sándor, Bedő Ferencz. Theissés Márton, olvashatatlan, Vertár, Simay, Szentpétery Márton, Sükösd Zsigmond, Zsigmond Áron, Dakó Bálint, Barabás József, Benedek János, Benedek Lajos, Ungvári Lajos, Jekelins Nándor, Szabóné Cserei Róza, Izsák Károly, Drepmand Károly, olvashatatlan, Barácsy Sándor, Péter József, Pálffy Béla, Péchy Árpád, X. Y., Miskolczi Zsigmond 1—1 kor., Karacsay, Simon Ferencz, G. A., Gross, Tutsek 80—80 fill., N. N. 70 fill., N. N., Dr. Kovács, X. Y., N. N., Essigman, Rápolti Sándor, Stenner, olvashatatlan, Daradics Elek, Kónya Albert, Pap László 60—60 fill., Salamon, Sz., Kel., Nagy, N. N., N. N., Dressmarck, N. N., N. N., Kamner, Hiemesch, Dr. Jekelins, Eisenstein Salamon, N. N., Féminger Henrik, Simon Ferencz, Orendi J., Jacob., Rosenthal és Palmhert, Vass J. Károly, Barabás Károly, Péterfy Lajos, Friedell G., Kövendi Mihály, Kész Gáspár 40—40 fill., M. N., 30 fill., Sulz József, N. P. Folyovits, Eduárd B., Drotleff, Felman 20—20 fill. összesen: 63 kor.

| | | |
|---|---|---|
| E közlemény összege | . . . 123 kor. | 30 fillér. |
| Az 1—14 „ „ | . . . 1734 „ | 04 „ |
| Együtt | . . . 1857 kor. | 64 fillér. |

Sepsi-Szent-György, 1901. julius hó.

Páll Sándor s. k.
egyh. gondnok.

József Lajos s k.
unitár. lelkész.